

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXXIII. ÉVF. 1941. NOVEMBER—DECEMBER 6. FÜZET.

1941. november 16.

— Püspöki beiktató ünnepen tartott beszéd. —

Alapige: „Ezeket írjuk Néktek, hogy a ti örömetek teljes legyen. Ez azért az üzenet, melyet hallottunk Ötöle és Néktek hirdetünk: hogy az Isten vilá-gosság és Őbenne nincsen semmi sötétség“.

János I. 4—5.

Nagyérdemű Gyülekezet!

Kedves Atyámfiai az Urban!

Isten ígéjének alázatos írődeákja, az apostol, az Újtesta-mentomban három versen is tanubizonyoságot tesz tanítványi hűségéről, amellyel az ő Ura és Mestere iránt viseltetik.

Lássuk ezeket rendre nagy vonásokban!

János apostol a negyedik evangéliumban, példának okáért, szellemtörténeti régiók világába helyezi az Új Élet hősét, az Úr Jézus Krisztust, akinek nyomdokain haladni nem csupán kötelesség, hanem egyuttal boldogság és tisztesség, erkölcsi emelkedettség és benső megnyugvás. Az, akinek ő „a kebelén pihent“ az utolsó vacsora magasztos perceiben, számára is a Világ világossága: az Ő beszédei — lélek és élet. S bár egyes tudósok a könyvet magát egy későbbi század terméke gyanánt fogadják, az alapeszme már kezdetben is megvolt; mert a jó Pásztor alakja az ős akolban otthonos, a szőlőtőke pedig már abban a bizalmas, kedves környezetben, a tanítványok lelkében kezdé kihajtani termő ágait az emberek javára és Isten dicső-ségére.

Éppen így el tudom képzelni az apostolt Pathmoszi magá-nyában is, ahol késő vénségében, mint a nagy Idők egyetlen élő tanuja, prófétai ihlet által indítva, symbolikus hasonlatokban, jelképes számokban és a múlt eseményeire célzó jövendölések-ben rajzolja meg Krisztus egyházának szomorú sorsát, a sok

szenvedést, a nehéz küzdelmeket, a martiromságot és az elmaradhatatlan végső diadalt... Hétpecsétetes könyvéből csak úgy árad felénk az igaz világosság olthatatlan fénye, mely a hívő lelkét földi vándorútján biztosan vezérli s az idő teljességében *új eget* és *új földet* tár az áhitat örömkönnyeitől csillogó szemei elé.

Mind a kettő — a maga fenkölt szempontjaival — annak a lelki országnak céljait szolgálja, amelynek Isten kegyelméből mi is tagjai vagyunk. S hogy szociális szempontból még jobban, még közelebről megismerhessük Istent, a világ Urát, az Ő iránta és az Ő földi gyermekei iránt tartozó kötelességeinket, az apostol megírja a Gyülekezetekhez intézett közönséges leveleit, figyelmeztetve bennünket, hogy Istenben való hitünk nem csupán örök emberi rendeltetésünkben gyökeredzik, hanem a körülöttünk példás renddel forgó világmindenségben is. Ezt ugyan atomjaira szétszedhetjük s újból összerakva, a szemléltetés szabályai szerint meg is magyarázhatjuk; de még mindig akad olyan bonyolult téma, ami titokzatos mélységek fölé állít bennünket, s amit csak Isten nagy nevével kapcsolatban tudunk rendszerbe foglalni és megoldani.

Ezért hát — a Hit szemeivel nézve — az apostol a felolvasott szent ígékben örömteljes üzenet gyanánt így szól mihozzánk: „*Az Isten világosság és Őbenne nincsen semmi sötétség*“... Mi pedig, mint ennek a haladó kornak a gyermekei, hálások vagyunk ezért a kijelentésért. Annak is örvendünk, hogy a jelekből ítélve talán már nincs messze az az idő, amidőn az újkor nemzedéke — a Tudás szemeivel nézve is — ugyanezt a ragyogó elvet teszi magáévá, hogy végre-valahára Isten, a mi Istenünk, az örökkévaló mennyei Atya, legyen — mindenekben minden!...

I.

A HIT SZEMEIVEL NÉZVE.

... Elhangzott a szó a Teremtésnek hajnalán: „*Legyen világosság!*“ — És lőn világosság... Isten a világosságban maga magát ajánlotta föl a világnak drága ajándék gyanánt. S azóta is, az évszázadok és évezredek folyamán, naponta megújul ez a teremtő szózat s a nagy természettel együtt minden és mindenki örül a világosságnak, amely feltárja előttünk Isten áldott szép

világát, ahol kinek-kinek ki van jelölve a maga munkaköre, amelyben Istentől nyert talentumait kifejtheti és gyümölcsöz-tetheti a köz hasznára és a saját lelkének gyönyörűségére.

Lelkiismeretünkben minduntalan halljuk az ébresztő szó-zatot: „Munkálkodjatok, míg nappal van; mert eljő az éjszaka, amikor senki se munkálkodhatik“. . . És mi nagy örömmel vesz-szük ezt a buzdítást. És ugyancsak hallja és megéri, hallja és követi, mintegy nemes ösztön sugallatára, az egész dicső Ter-mészet, a Teremtőnek ez a műhelye, ahol minden percnyi pon-tossággal működik s egy nagy egyetemes cél felé tör hatalmas lendülettel, amit minékünk is mindenképpen elő kell segítenünk.

Szolgálatában állunk a külső világosságnak s e mellett annak a belső világosságnak is, amelyet Isten maga támaszt a mi emberi kebelünkben. A vonzás törvényénél fogva mi is Öhöz-zá fogantozunk, az Ő utasításait követjük, amiket testi alkatunkban s a lelki élet törvényeiben állandóan kijelent az Ő földi gyermekei számára.

S van-e valaki közülünk, aki ne örülne ennek az atyai gon-doskodásnak? Van-e, aki ne vállalná szívesen a vele járó köte-lezettséget?

Hitünk fejedelme, a nagy Tanítómester, az ő tanítványait azzal tüntette ki, hogy őket a világ világosságának nevezte s megbízta őket, hogy az evangéliumnak áldásait vigyék el min-denekhez, akikkel az élet útain találkoznak . . . Hadd tündököljön az, mint élő kijelentés vigasztaló és gyógyító sugára, sze-mük tekintetében, szavuk nyíltságában és őszinteségében s abban a szeretetteljes bánásmódban, amire Ő minden egyes esetben példát adott. Nincs okunk kételkedni abban, hogy az új világ kibocsátott követői, a tanítványok ennek a küldetésnek meg is feleltek s „világosságához illendő öltözetben“ járva, elvetették a sötétségnek cselekedeteit.

Jézus maga magáról is azt mondja: „Én vagyok a Életnek ama világossága . . . Amíg veletek vagyok, járjatok a világos-ságban; mert aki sötétben jár, nem tudja hová megyen. . .“ Ő tehát joggal elvárhatja, hogy a nevét viselő Anyaszentegy-ház templomaiban és iskoláiban, társadalmi intézményeiben és szervezetében, hitvallásában és karitatív megmozdulásaiban is ezt az elvet, a világosság teremtő és éltető, újjászülő és csoda-tevő lelkét vigye diadalra.

Unitárius egyházunk az utóbbi négyszáz esztendő leforgása alatt mindig magáévá tette ezt a nemes törekvést, amely meg-egyezett hitbeli meggyőződésével, tisztult erkölcsi felfogásával és az emberiség iránt táplált kötelességérzet mellett, magyar fajunknak lángoló szeretetével.

Nem külön érdem ugyan, de azért szívesen hangoztatjuk — s ezt senki dicsekedésnek ne vegye —, hogy Híveinknek ki-próbált serege 100 százalékgig *székely-magyar*. S mióta *Dávid* Ferenc fáklyafénye mellett megismertük az isteni kegyelem áldott világosságát, készek voltunk, készen vagyunk és leszünk érette minden áldozatra.

Boldogok vagyunk, hogy az egyetemes testvéri közösségben ennek a sokat szenvedett, ennek a sokszor félreismert egyháznak lehetünk a tagjai hazánk határai között, s ezeken túl a távoli világrészek és szigetek lakóival együtt vallhatjuk és együtt hirdethetjük:

*„Hiszek-vallok én egy Istent,
Ki magától való és szent,
Kinek neve Atyaisten,
Hasonló több hozzá nincsen.“*

Ez a hitvallás minden tekintetben összhangban áll a XX. század uralkodó eszméivel. Úgy, hogy mindaz, amit Istenről az Ő teremő bölcsességével kapcsolatban mondhatunk, olyan népies theologia, amit még a legegyszerűbb ember is megért. Ám a teremő Isten dicsőségét nem korlátozhatja a mi véges értelmünk és okoskodásunk: Ő a mécsvilágban is az az élető elem, ami a hajók útját kísérő világító tornyok sugárcékéjében, az imádság erejében, a hitvallás szentségében és a krisztusi szeretet szolgálatában... Itt és amott... Főnt és alant... Közel s távolban — mindig csak fény, világosság, derű... Sohasem homály! Sohasem kétség!... Elmondhatjuk tehát méltán az apostollal: „Az Isten világosság és Őbenne semmi sötétség nincsen!“

Ezért teljes az én örömem, és valóban teljes a mi örömnk ezen a szent napon, amidőn újólag Isten országának szolgálá-tába állva, ünnepélyesen is, hivatalosan is, és szívem szerint is vállalom a réam ruházott gyönyörű missziót, kijelentve, hogy Isten lelkének lángját sem magamban, sem unitárius egyhá-zunkban, sem a magyar nemzeti társadalomban megoltatni nem engedem: ahhoz mindörökre hú maradok.

II.

A TUDÁS SZEMEIVEL NÉZVE.

Elhangzott a szó a Teremtésnek hajnalán: „*Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra!*“ ... És megjelent az ember a föld színén, mint Isten gyermeke, mint a teremtés koronája. Azóta, hosszú évszázadok és évezredek folyamán a lelkeség vonzó ereje — folyton-folyvást tisztulva és nemesedve — mind közelebb és közelebb vitte az embert az ő Teremtőjéhez, az örökkévaló Egy Igaz Istenhez, akinek szellemi ábrázatát magunkon hordozni, azt minden körülmények között híven megőrizni szent kötelességünk.

Visszatekintve a letűnt korokra, visszatekintve akár csak a saját életünkre is, megállapíthatjuk és meg kell állapítanunk, hogy a különbség az isteni és emberi célkitűzések között az ember ismereteinek bővülésével lényegesebb változást nem szenvedett. Hogyha itt-ott időnkint mutatkozott is valamelyes bántó hangzavar, annak inkább csak emberi gyarló természetünk lehetett az oka s mihelyt a jobb belátás felülkerekedett, megszűnt a disharmonia, s beleolvadt minden, de minden a világegyetem örök zengésébe... Ennek folytán lett a tapogatózó hitből — diadalmas *vallás*, az ismeretből — *tudomány*, a képzeletből — *művészet*, s a legmagasabb isteni tulajdonságból, a szeretetből — *szolgálat*.

Míndezekben ott van, ott kell, hogy legyen — mint Isten lényének alkotó eleme — a világosság, amely valamennyire reá nyomja a maga isteni bélyegét. Ennek nyomán azután a közös szent cél érdekében folytatott munka mindig meghozta és ma is meghozza a maga mesterműveit: Vallomásokat és Konfessiókat, „Hiszekegvet“ és „Imitatio Christi“-t, Institutiókat és Alkotmányokat, Újvilágok fölfedezését, s a forrongó lelki életnek mindmegannyi értékes emlékét, ami nélkül a világ kétségkívül szegényebb lenne. Így azonban a fejlődés állandó, a tisztulási folyamat rendszeres, a felvilágosodás — mondhatni — rohamléptekkel halad előre: csak Jézus maga figyelmeztet a végtelenség horizontján: „Még sok mondanivalóm volna Tinectek, de most el nem hordozhatjátok!“

Az Ó magatartása az evangélium régi és modern keretei között ugyanaz: Jézus Krisztus tegnap és ma, és mindörökké ugyanaz marad.

Ezért szeretjük mi a világosságot s féltve óvjuk és melengetjük annak áldó sugarait a csendes házi tűzhely mellett is a saját kebelünkben; de a Mester példája szerint a fórumra is bátran kiállunk, ha arról van szó, hogy nyíltan megvalljuk a mi hitünket, észnek és szívnek egyöntetű vallását, s a meggyőzés erejével védjük azt a külső támadás, vagy belső bomlás veszélyei ellen.

Kedves Testvéreim! — A mai viszonyok között, nem tudom, hogy mireánk nézve melyik a nagyobb, melyik a fontosabb: — a Hit bizonyossága?, — a Tudás hatalma? — a Művészet gyönyörűsége? — vagy a szeretet szolgálata? — De egyet tudok s ez az, hogy külön-külön és együttesen is jótékony hatást nem igen gyakorolhatnak, örökkévaló értéket nem termelhetnek ki magukból Isten lelkének alkotó és éltető eleme, a világosság nélkül... „A mi Istenünk világosság és Őbenne nincsen semmi sötétség.“

Ennek folytán, a mi hitünknek és tudásunknak, mint szintén a mi művészetünknek és keresztényi szeretetünknek, pozitívnak, életelevennek, meggyőzőnek, s a szürke hétköznapok gondjai fölé emelkedve, irányítónak és dinamikusnak kell lennie, hogy a modern életben uralkodó zürzavarból örök harmóniát teremtsen *itt benn*, a titokzatos emberi kebel mélyén s *ott künn*, a nagyvilágban, amelynek még ma is „Isten kertjének“ kellene lennie!

Igy, csakis így dicsőíthetjük méltóképpen és igazán a mi Istenünket; mert Ő tőlünk a szép szavak s a megalázkodásra hajló lelkület mellett még vár valamit, várja a megváltó szolgálatot, amelyben mindenki boldog lehet és kifejtheti erőinek legjavát... Szeretet áldozatja, szeretet szolgálata volt a mi Mesterünknek élete is... Az Ő szellemében és az Ő zászlaja aláft csatlakozzék Unitárius Egyházunk az egyetemes keresztény tábor modern munkájához, amelyben a *közösség lelke* az indító, a fékező és fentartó erő... Így, Testvéreim! Imigyen fényljék a mi világosságunk derengő mécsvilágban, hajók útját kísérő világító torony sugárkévében, az imádság erejében, a hitvallás szentségében és a krisztusi szeretet önzetlen szolgálatában!

Erre fogjunk kezét ebben az ünnepélyes pillanatban! S hiszem — tudom: az Isten megsegít. Amen.

Józan Miklós.

A hit eredete.*)

A következő előadásban csak népszerű modorban tárgyalom a feltett kérdést és egyáltalán távol van tőlem, hogy a teológiai tudományokba akarnék beleszólni. A teológia nagy tudomány és ahhoz avatatlan kezekkel nyúlni nem lehet. De ennek a tételnek a fordítottja is áll; nevezetesen, mi egyszerű tagjai az egyházunknak, laikusan mégis foglalkozunk a hit kérdéseivel, hiszen az egyház is elvárja ezt tőlünk; és mivel nem rendelkezünk szakszerű teológiai ismeretekkel, ez a mi foglalkozásunk csakis laikus lehet. Tehát mint laikus beszélek laikusokhoz. Ez azonban semmi nevetségeset nem rejt magában, csupán csak annyit, hogy az én egyéni gondolataimat egy kissé rendszerezve mondom el egy néhány kérdésről. A kölcsönhatás hallgatóság és előadó között éppen amiatt, hogy a gondolatbeli és szakismeretbeli különbség közöttünk nem nagy, éppen emiatt igen kedvező lehet. Azután van még egy más ok is, ami ezt a kedvező hatást elősegíti, és ez a következő. Mi, egyszerű polgáremlerek, ki vagyunk téve az élet minden hatásainak, tehát a legkülönbözőbb tudományok hatásainak is és természetesen, hogy a hitről alkotott gondolatainkban és képeinkben is ezek a sokféle hatások érvényesülnek. Ebből tehát következik, hogy egyfelől hiányozván a mélyebb teológiai tudomány megállapításainak ismerete, másfelől kitéve sok idegen behatásnak — amely behatásoktól a hivatásos teológus a saját szakjának páncélja által védve van — kialakul bennünk egy laikus kép, amely kép bár lehet zavaros és hibás, de mégis mi ebben élünk és ha ez a kép ellentmondásokat tartalmaz, az képes megzavarni lelkünk harmóniáját.

Hogy én a hit eredetéről beszélek, az esetleg furcsának tűnhetik fel egyesek előtt, de nemrégiben olvastam, hogy tar-

*) Szerző előadta a Dávid Ferenc egyesület 1941. október 20-án tartott előadó ülésén.

tottak olyan címen is előadásokat, hogy „Van-e szükség valásra“. Ha ilyen címen is lehet előadni, akkor a mi címünkről is lehet elmélkedni. Ha megfigyeljük laikusok beszélgetését erről a tárgykörről, igen sokféle gondolatra és véleményre találunk. A következőkben én egy egyéni gondolatrendszerint szándékozom ismertetni a hit, vallás, egyház és államról, amelyik felőleli lehetőleg az összes idevágó kérdéseket és azokat egy ellenmondás nélküli rendszerbe foglalja össze. A természet-tudomány nyelvén kifejezve: egy elméletet ismertetek. Egy elmélet soha sem akar végső igazságokat kifejezni, hanem csak egy csomó részleges megállapításban rendszert csinálni. Minden elmélet tartalmaz hipotétikus elemeket, de ezeket tudatosan, mint ilyeneket veszi szemügyre és így használja fel és így értékeli a következtetéseit is. Az értéke az elméletnek a rendszerességében van, ami legalábbis bizonyos fokig ellenmondásoktól megóv. Márpedig a hit dolgaiban igen fontos, hogy ellenmondásmentes képünk legyen róla.

A hit közvetlen a kedély és érzelem világába esik, bár sok ismeret, vagy felismerés jellegű része is van. Az egyszerű ember lelkében ismeret és hítszerű dolgok összeolvadnak és csak tudományosan iskolázott elme képes ezeket egymástól szétválasztani. Ez nem azt jelenti, hogy egy hívő léleknek szüksége volna erre az értelmi iskolázottságra a hitéhez, az ettől független, amint ezt a köznapi életben ezer és ezer példán látjuk. A hit nem spekulál, hanem hisz. Azonban a köznapi élet természete olyan, hogy a hit támadásoknak is van kitéve, amikor disputálni kell és ez már más dolog. A disputáláshoz már értelmi eszköz is kell. Én én nem is gondolok rosszindulatú támadások elleni disputálásra, hanem csak esetekre, amikor a köznapi élet behatásai alatt gyakran két véleményünk, vagy tapasztalatunk kerül egymással szembe, amikor mintegy önmagunkkal kell disputálnunk. Tulajdonképpen ehhez az önmagunkkal való disputáláshoz akarok egy kis lépcsőt adni.

Benne élünk egy tér-idő-beli, anyagi világban; kézzel fogjuk az anyagot, méterrel mérjük a teret, órával az időt. Látjuk az anyagi világ ezernyi változását és érezzük, hogy amit látunk, amit hallunk, amit megfogunk, az nem meríti ki a világ jelenségeinek az összeségét. Hiszen látjuk, hogy egy kis magból nagy fa lesz, látjuk és érezzük, hogy az énünk egy a

20—30—40 évvel ezelőtti énünkkel és mégis megszürcülünk, megöregszünk. Megváltozunk és bár megkorhadunk, ifjúkori emlékeink örömet okoznak nekünk, még mindig büszkék vagyunk ifjúkori sikereinkre, még mindig fájnak a rég elszentvedett sérelmeink, bár azt is észrevesszük, hogy a rég elmúlt érzéseink és érzelmeink is megváltozott tónussal térnek vissza bennünk. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy érezzük, hogy hár énünk marad, de az is megváltozik. — Testünket megfogjuk, súlyát lemérjük, tudjuk, hogy van valami közössége a rajtunk kívül levő élettelen testekkel, de azt is érezzük, hogy érzéseink, érzelmeink, gondolataink valami egészen mások, mint anya. sőt jól érezzük, hogy ezek egyáltalán nem anyagszerűek és mégis vannak. Ugyancsak tudjuk azt is, hogy egy más embernek is vannak érzései, érzelmei, de ezeket már nem vesszük oly könnyen szemügyre, mint a testét. Egy másik ember érzelmeiről, hangulatairól csak a saját belső élményeink alapján van képünk. Például egy vak ember lelkiállapotát nem tudjuk elképzelni, hogy milyen lehet; hasonlóképpen nem tudjuk elképzelni, hogy milyen lehet a süketség állapota, az az állapot, amikor örök csend vesz körül. Tehát a saját lelki élményeink alapján van fogalmunk egyáltalán más emberek lelki állapotáról, az azokban végbemenő folyamatokról és ilyen értelemben a művészet, irodalom, tudományról, stb. Mindez lelki és szellemi dolog. Hogy milyen substancián, hol, miképpen történnek ezek a folyamatok, nem tudjuk pontosabban megadni, csak azt mondhatjuk, hogy lelkünkben, a szívünkben, az értelmünkben, az eszünkben, röviden az énünkben történnek. Mi csak az eredményeket vesszük észre, anélkül, hogy a másik oldalon tisztán látnánk. Az *én* az a szó, ami mindezt legtömörebben kifejezi. És tudjuk, hogy minden embernek van egy saját énje és az emberiség szellemi és lelki világa a sok egyes én életéből és ezeknek egymással való kölcsönhatásából áll.

Ennek az éneknek sok feladata van. Elsősorban eligazodik a külvilágban és gondoskodik a testünk fenntartásáról, tehát szükséges táplálékról és az élet egyéb anyagi feltételeiről. De ezen felül vannak lelki és szellemi igényeink is. Erre a területre tartoznak az önérték, becsületérzés, büszkeség, hiúság, becsvágy, stb., stb. szavakkal jelzett fogalmak. A környeze-

tünkhöz, a közvetlen külvilágunkhoz kérdéseket teszünk fel és kíváncsiak vagyunk, hogy miképpen működik az. Így születnek meg az egyes tudományok, neveztesen a természettudományok és így tovább. Ha ilyen módon szemlélődünk, minden nagyobb tudományos előkészültség nélkül is igen érdekes megállapításokra jutunk. Ez a szemlélődés (vagy elmélkedés) bizonyos felemelő érzéssel fog járni és ha ezt folytatjuk, egyszer csak szemben állunk a világ mindenséggel, az egész kosmossal egy felől, másfelől pedig az egész étellel és azt kérdezzük, hogy mi ez, honnan van, mi a jelentősége, a célja, az eredete és így tovább. Ezeket a kérdéseket nemcsak iskolázott koponyák teszik fel, hanem mindenféle ember és feltették ezeket a kérdéseket már évezredek óta minden nép gyermekei. Röviden azt mondhatnám, hogy az ember mivoltához tartozik, pontosabban az ember lelki mivoltához tartozik, hogy így, ilyen kérdésekkel áll szemben a világgal. Ha megfigyeltünk egyszerű embereket, gondoljunk csak a jó falusi népre, azoknak az ilyen kérdések nem idegenek, sőt, azoknak a gondolkodását nagy mértékben uralja egy szellemvilág, ami a látható dolgok mögött van. A legegyszerűbb érzésünk is azt mondja, hogy a világ nem merül ki a látható és kézzelfogható dolgokban és e dolgok nem végződnek az ő látható határaikon. Én azt hiszem, hogy nincsen ember, aki előtt nem lenne ez az állítás közismert és világos. Az ember egy megismerő, megismerésre törekvő lény és a megismerés folyamata tisztán lelki és szellemi folyamat. Ezt így is fejezhetnők ki, hogy az ember metafizikai ösztönökkel rendelkezik. A természetünk alapvonásait magunkkal hozzuk a születésünkkel és ezekhez az alapvonásokhoz, amit gyakran ösztönöknek is nevezünk, hozzátartoznak ezek a metafizikai megismerésre törekvő ösztöneink. Én szándékosan használom itt az ösztön szót, mert ez a fogalom a legközismertebben fejezi ki azt, hogy itt egy velünk született adottságról van szó. Ez a metafizikai ösztön végső fokon nagy kérdéseket tesz fel és e nagy kérdésekre keres megoldást. A tapasztalat azt mutatja, hogy minden emberfaj a történelmi idők minden korában így élt és az itt jelzett nagy kérdésekre talált megoldásokat és e megoldásokat a hit és vallás szavakkal foglaljuk egybe. A tapasztalat mutatja továbbá, hogy a hit és vallás szavak alatt talált megoldások a kozmikus kérdé-

seket összekötik ethikai kérdésekkel és ezekre egységes megoldásokat adnak. Mikor kozmikus kérdéseket ethikai kérdésekkel kötünk össze, akkor már igen nagyfokú összetétellel állunk szemben. A dolog természetében rejlik, hogy ezek a nagy megoldások sok bizonytalanságot, — a modern tudomány nyelvén kifejezve — sok hypothesis is tartalmaznak. Másfelől egész egyszerűen így fejezhetjük ezt ki, hogy e nagy megoldások nem egyértelműen meggyőzők.

Milyen a tárgya ezen megoldásoknak? A lelkünkben van benne, hogy a látható világ mögött van valami nem kézzelfogható, valami szellemi. A lelkünk ösztönszerűen érzi, hogy ez a szellemi bár nem látható, nem tappable, mégis hatalmas, mégis döntő módon behat az anyagira. Ez jellemzi az összes — bá: népek és időkön át sokféle — megoldásokat a feltett kérdésekre. Tehát ugyanazok a kérdések, de sokféle a megoldás, amely megoldások csak jellegben egyeznek és esetről-esetre mégis kielégítenek. A kielégítés a hitben van. Van egy egységes képünk a világról, ami szerint értjük, hogy honnan van a világ, milyen erők kormányozzák, milyen erők hatnak az élőlényekben, tartalmat és célt látunk az életben és mindennek felett jelentőséget nyer benne az ember az által, hogy egy magasabb eszménye születik neki, aki felette van. A sokféle megoldás kielégíti a hit által. De a hit által egyenesen hatalommá nő, nagyobb hatalommá, mint a tudás. A tudás az anyagi világra vonatkozik, a hit az anyagon túli világra. A tudás hasznos; a hit megnyugtató. A tudást az értelem az élet szolgálatába állítja, a hit hatalom, amely az ént irányítja, amely az én életének irányt szab.

Az énben össze van kötve anyag és lélek. Hogy mi az összekötés módja: azt nem tudjuk. Lehet, hogy soha sem fogjuk megtudni. Ugyanis tisztában kell lennünk azzal, hogy az emberi tudás véges és tudnunk kell és bele kell nyugodnunk, hogy nem minden felvetődő kérdésre tudunk feleletet adni. Szerény véleményem szerint bele kell nyugodnunk abba, hogy vannak kérdések, amikre az emberi elme soha sem fog választ adni. Ez a belenyugvás nem bizalmatlanság az emberi elmével szemben, ez inkább mély belátás, vagy inkább gyakorlati bölcsesség kérdése. De ez a belenyugvás szerintem nagy nekilendülésnek is lehet a kezdete. Tehát az énben egyesítve van valami,

egyik az, amit lélek szóval jelölünk és egy másik: a testünk. Tehát lélek és test. Hogy mi a lélek, ezt nem lehet oly pontosan definiálni, mint egy fizikai testet. A lélek szó nem egy tárgyat vagy testet jelöl. A lélek szóval jelöljük azt a nem anyagi centrumot, aminek a nyilvánulásait átéljük. A lélek szó nem jelent határt, hanem nyilvánulások kiinduló alanyát. Ha azt mondom, hogy egy köbdeciméter vas, ez határt jelel. Ez határt jelent súlyban, térben és egy csomó fizikai tulajdonságban. A lélek szónál ilyen határ nincsen és csak helyzet kérdése, hogy a lélek újabb és újabb élményeket, újabb és újabb színű hangulatokat élhessen át. Az énkben való kapcsolódása az anyagnak és a szellemnek azonban azzal a sajátossággal jár, hogy itt éljük át, vagy tapasztaljuk azt, hogy a szellemi, vagy lelki hatalommal bírhat a test felett; vagy talán egyszerűbben kifejezve, hogy a lélek fizikai erőhatásokra képes. Végezzük a következő kísérletet: leülünk és elhatározzuk, hogy percenként felugrunk. Akár adott jelre, akár az órára pillantva ezt elvégezzük. Ezzel szemben, ha mellénk teszünk egy 60 kgr.-os zsákot, ez nem lesz képes magától ezt megcsinálni. Tehát a bennünk levő szellemi többlet ezen a mi 60—70 kgr.-os testünkön fizikai hatásokat hozott létre. Ez a tapasztalat tisztán egyéni, de igen jelentős. Én azt hiszem, hogy mindenki a saját életéből tud példákra akadni annak szemléltetésére, hogy teljesen másként cselekszünk és sorsdöntő módon, ha így, vagy amúgy hiszünk. Hány özvegyasszony megnyugodva egy felsőbb akaratban, bízva egy felsőbb hatalomban, eredményt ért el ott, ahol egy-egy férfi elvesztette az életben a bizalmát. De általában a mai élet elég példát nyújt arra, hogy mit jelent a hit egy nép életében, a hit saját küldetésében, a saját értékében, a saját élethez való jogában, stb. Ha erről az oldalról kezdjük szemlélni a dolgot, lassanként rájövünk arra, hogy amint a saját énk fele test és fele lélek, éppúgy a hit végtelen erőtényező az ember életének a fizikai világában is. Ez az erőtényező azonban csak ott léphet hatásban, ahol egy *én* is — tehát egy személyiség — lép kölcsönhatásba a fizikai világgal. Pld. egy élettelen testet nem tudok megmozgatni valamelyes fizikai kapcsolat nélkül, de egy embert meg tudok mozgatni lelki behatások útján (pld. parancs, vagy kérés). A fizikai világ törvényeit át nem lép-

hetjük, de a kölcsönhatással a hit döntően határoz afelett, hogy a lehetőségek határai között milyenek a lépéseink. Példákat szolgáltat mindenkinek a saját élete. Én csak egy köznapi szólásmódra utalok, nevezetesen a „hegyeket elmozdító nagy hitre“, amely szólásmód már megvan a kétezer évnél régebbi kínai feljegyzésekben.

Eddig én csak a hit szót használtam, de általában nemcsak a vallásos hit értelmében. Tisztelettel kérem a hallgató-ságot, hogy csendesebb óráiban gondolja át és a saját életéből keressen példákat arra, hogy nemcsak a vallásos hit ilyen sorsdöntően fontos, hanem az egész — mondjuk köznapi — életünket is átszövi egy hítszerűség.

Ha most a vallásos hitre térek, ezzel a hit fogalmát egy kissé szűkebb térre, de egyszersmind igen magas piedesztálra helyezük és egyfelől kozmikus, másfelől pedig ethikai térre visszük és a két teret egymással összekötjük. Ilyen módon jutunk a vallásos hithez. Az alap az emberi természet, az emberi lélek metafizikai szükséglete. És ezek után a kérdés csak az, hogy miben áll a vallásos hit tartalma. Mi az a forma, ami az eddig jelzett ösztönszerű vágyat kielégíti. Mi az a közelebb-ről megadható kép, ami ezt a sokrétű hiányt, vágyat, kielégíti. Ezen a területen most aztán épp úgy vagyunk, mint minden más területen, akár a tudományoknál, akár a művészeteknél. A kérdéseket érezzük, de csak egyes kiváló egyéniségek azok, amelyek tudományt alkotnak. Épp így hiányát érezzük a művészetnek és gyönyörködünk bennük, lelki kielégülést találunk bennük, de csak egyes áldott tehetségek alkotnak műveket. Ugyanígy vagyunk a hittel is. A lelkünk alkalmas talaj annak a befogadására, de csak egyes kiváló emberek képesek megadni azt a kézzel fogható képet, gondolatot, ami a lelkünk vágyait egy képben kielégíti és azt táplálja. Ezek az emberek a vallásalapítók, próféták, szentek és így tovább. És itt most meg kell gondolnunk egy lényeges dolgot. Ezt a kérdést egyszer már érintettem a Keresztény Magvető hasábjain, a „Hit-igazság, tudományos igazság“ címen írt tárgyalásaimban. Csak a természettudományi igazságok egyértelműek, a lelki igazságok, vagy hitigazságok nem egyértelműek. Itt egy kérdésre többféle felelet is lehetséges. Ezt a megállapítást szem előtt tartva tekintsünk át a következőkön.

Mindenféle helyen és időben meg volt az embernek a vágya arra, hogy megértse a látható világ mögött működő erőket. A feleletek azonban népek és korok szerint mások. A görög római mythológia egy csodálatos, poetikus megoldási rendszer volt. A görög-római hívőnek nem volt olyan kérdése, amire az ő mythológiája ne adott volna feleletet. Emellett ott van a régi Egyiptom híte, amiről már kevesebbet tudunk, de aminek emlékei még ma is állanak. Ott van az ősz, primitív népek fétis-imádata és ezzel szemben ott van a régi India brahmanizmusa, csodálatos mély metafizikai gondolatokkal és sokszor egyszerű, primitív istenképekkel. Ott van a buddhizmus hatalmas rendszere. Ott van, mint egyik szélsőséges megoldás a konfucianizmus, amely már nem is nevezhető európai szemmel vallásnak. A mi szempontunkból azonban fontos hivatkozni rá éppen azért, mert mutatja azt, hogy milyen szélsőséges megoldások lehetségesek és azt, hogy a hit vagy vallás területén talált megoldásoknak milyen gyakorlati szerepük is van. Csak a legfőbb irányokat számoltam fel, azzal a magútól értetődő megjegyzéssel, hogy ezeken az irányokon belül igen sok szekta, tehát sok alsóbb szétágazású válfaj létezik. És utóljára hagytam a mindnyájunk által legjobban ismert kereszténységet és mohamedánizmust. A mohamedánizmust kevésbé ismerjük egyes részlet hittételeiben, de igen jól ismerjük politikai kihatásában a török hódoltság korából. Tehát egyes kiváló lelkek azok, akik előtt olyan képek, olyan rendszerek születtek, amelyeket a környezetük is elfogad. Ezeknek az embereknek az eszméit környezetük nemcsak, hogy elfogadja, hanem emiatt éppen óriási tekintélyre, vagy befolyásra tesznek szert és közismert szóval prófétáknak, vagy szenteknek nevezik őket. Ezeknek az embereknek a lelkében egyfelől igen nagy a vágy a már fent említett kérdések megoldására, másfelől csodálatosan megérik a dolgok és jelenségek mélyebb összefüggéseit, amely összefüggésekre ők olyan szemléletes képet találnak, amelyeknek a segítségével egyszerűbb emberek is felemelkedhetnek erre a magasabb szellemi és lelki magaslatra, ahonnan nemesebbnek érzik a lelküket, stb. A nagy kérdés azon van, hogy egy lelki megsejtést, ami nem a kézzel fogható dolgokra vonatkozik, szemléletes képekkel közöljünk másokkal, de olyan módon, hogy a látható ter-

mészeten túli jelentősége megmaradjon. Ez bizonyos fokig költészet.

Igy a kézzel fogható világról való képünket úgy alakítjuk át és úgy bővítjük ki, hogy annak lényegét valami szellemi, valami lelki alkotja. Az egész világon átszövődik, átvonul valami magasabb rendű és az ember is ebben magasabb jelentőséget nyer. A kiinduló alap, azt mondhatnók, hogy mindehhez a felismeréshez az ősalap a mi lelkünkben van. Látjuk, hogy a világban minden élni törekszik, tehát érezzük, hogy micsoda erős törekvések dolgoznak a lényekben. Tudjuk, hogy milyen szerepe van az emberi életben a szeretetnek éppen az élet ápolásában és fenntartásában és ezt átvisszük a természetre is. Az állatvilágban a szeretetnek olyan kézzelfogható jeleit látjuk, ami teljesen megfelel az emberi szeretetnek és mivel látjuk, hogy a primitív lények is élnek, hogy azokról is történik gondoskodás, közelfekvő a gondolat, hogy az egész természet felett egy nagy szeretetet tételezzünk fel. Az emberi életben oly nagy szerepe van a szeretetnek, hogy nem is tudjuk elképzelni, hogy a természet tehetetlen lényei élni tudnának egy gondoskodó, nagy szeretet nélkül. A szeretet helye a lélek, vagy a szív, ahogy hagyományosan kifejezik. Mármost érthető, hogy ezernyi ezer megfigyelésből és hasonlóan sok lelki átélésből kialakul egy magasabb kép, amelyik az egész természetről (s benne az emberről is) gondoskodik. Ez a kép a történelem tanúsága szerint többféle, de mindenikben vannak szellemek, kisebb vagy nagyobb szereppel. Az egyik legfejlettebb foka ennek a képnek az egyistenség képe. Hogy ez létrejöhet és létre is jött, igen egyszerű. Egymás között látjuk, hogy nem vagyunk egyformák, hogy vannak egyének, akik értelmileg, lelkileg sokkal magasabban állnak, mint sok más. Azután ösztönszerűen érezzük, hogy vannak a lelki-nek, a lelkiségnek magasabb, nemesebb fokozatai, mint amit mi megvalósítani tudunk. Egyes esetekben egyes emberek nagymértékben túlszárnyalnak bennünket. Érezzük, hogy a nemes lelki sugallatok megvalósítására sokszor az élet anyagi vagy más oldalai nagy akadályokat állítanak. Mindezen lelki tapasztalat eredménye az, hogy kialakul bennünk — egy-egy személynél ember útján — az eszméje, az ideálja egy olyan személyes lelkiségnek, ami képes mindarra a nemesre és jóra, amiről ne-

künk sejtéseink vannak — sejtéseink is csak jobb pillanatainkban — és amely lelkiségnek az útjában nem állanak akadályok, anyagi és érzelmi akadályok. Így alakul ki az egyistenség kepe. Amint tudjuk, ez a kép is egy hosszas, évezredes fejlődés eredménye. — A másik véglét pedig az ú. n. pantheizmus képe, amelyik látván a jelenségeket, azok ezernyi formáját, azt mondja, hogy az az állandó gondoskodás, ami a lények életéhez kell, az nem lehet egy egyéni munka eredménye, nem lehet másként megérteni a dolgot csak úgy, ha az életet szabályozó és fenntartó erők és ösztönök már eleve benne vannak a lényben, az anyagban és ez mintegy automatikusan szabályozza az életet. Itt tehát elvesz a felső hatalom személyes jellege, az nagymértékben személytelen lesz; viszont eo-ipso mindenütt jelen van. Ez a kép kevésbé antropomorf, kevésbé lehet a tulajdonságait részletezni. A személyes istenképnél nehéz szemléletessé tenni a mindenütt való jelenvalóságát, a pantheizmusnál pedig a személyesség képe meggy veszendőbe. Azonban mindez természetes is, mert egy olyan fogalomról van szó, ami magában foglalja a végtelent, viszont a mi elménk vagy lelkünk csakis véges, csakis a mi véges életünk szabályozására szolgál. Ennél a kérdésnél bele kell nyugodnunk a mi megismerő, felismerő és megsejtő képességeink véges voltába. Már óriási nagy dolog az, hogy eszméinkkel, megsejtéseinkkel messze túlhaladjuk a testi életünk tisztán materiális szükségleteit. Szellemileg, lelkileg messze felette állunk a többi élőlényeknek és bár egyfelől nem tagadhatunk meg bizonyos lényegazonosságot az élőlényekkel, másfelől a nagy fokozati különbség is nyilvánvaló és így semmi különös nincsen abban, hogy az így tapasztalt különbséget tovább folytatjuk képzeletben az emberen túl egy tökéletes lelkiség fokozatáig és ennek isten nevet adunk.

A kiindulási alap az ember természetes adottsága. Ezt két oldalról ismerjük meg: testi adottságaiban és lelki adottságaiban. A lelki adottságainkban van a hit fogalma, a hit lehetősége. A hit pillanatnyi formája történelmi tényezektől függ. Generációk legjobbjainak lelki vajudásai, törekvései járulnak egymáshoz. A mai állapot sok évszázad, évezred részlet eredményeit tartalmazza; egyes zseniális eszmék körül újra kristályosodik, elhagyva salakot, gazdagodva igazgyöngyökben. A külső forma gazdagodik, terebélyesedik, a gyökér: az emberi lélek legmélyebb lényege. Ezért a hit a lelki kultúrák alapja, az ember legnagyobb kincse. *Dr. Gyulai Zoltán.*

Széchenyi magyar hite.*

Néhány héttel ezelőtt az első Széchenyi ünnepélyről fátyla indult az ország négy tája felé. Mint magasan lobogó áldozati jelkép, a budapesti Széchenyi szobortól vörös sugárként futott a négy magyar égtájnak. Dobogó szívű fiatal magyarok rohantak vele a határokig, hogy az ország népe tüzet fogjon Széchenyi halhatatlan lelkétől. A külsőségek nem maradtak el, az ország még ma is ünnepel s úgy látszik mintha ünnepi zajban, vagy áhítatos csendben hallgatná a legnagyobb magyar intő szavait. Tanulságos lenne elkeveredni a tarka tömegben s titokban kihallgatni a szívek dobbanását s kivallatni az iratlan gondolatokat, hogy vajjon mennyi bennük a külső szín, pompa, fecsegés, önámítás, érdekhajhászás és mennyi az őszinteség, az igaz magyar akarás, a hamisítatlan Széchenyi-lélek. Valami rejtetten működő készülékkel jó lenne kielemezni, hogy az emlékezés fátylafényétől tüzet fogott magyarban mennyi a szalmaláng, mennyi az áldozati tűz, a szerény lobogású, de örök mécsfény s a virrasztást hirdető csillagragyogás. Mennyi az elszántság és a megtorpanás, a fajszeretet és a színlelés, a hit és csüggedés, a hibák beismerése és hangos dicsekvés, hogy ebben a kúszáltan színes képben, melyet pillanatnyilag az ünnepi hangulat selyempalástja takar, mennyi a valóság-látás és a révedezés, a lomha megalkuvás és a szüntelen előretörés, a versenyképesség és lemaradás. Érdekes és tanulságos lenne a láthatatlan magyar közhangulatnak hossz- vagy keresztmetszetét elkészíteni most az emlékezések idején, amikor látszólag át van itatva Széchenyi szellemével s megjósolni belőle a magyar jövődőt. Ez azonban nem a mi feladatunk. Jelen pillanatban egy férfiúra vetődik

*) Tagavató felolvasás az U. I. T. 1941. október 19-én tartott Széchenyi-emlékünnepélyen.

tekintetünk, kit nemcsak Kossuth lángesze, de a nemzet há-
lája is a legnagyobb magyar piedesztáljára emelt. A nemzeté,
amelynek minden gondját-baját, mint egy krisztusi keresztet
vállaira vett s hurcolt a döblini elborulás pillanatáig. Széchenyi
szívéhez emelte a magyar nemzetet s aztán szívig ásta magát
a magyar földbe, hogy el, ki ne szakadjon ettől a néptől s eb-
ből a földből soha. Deák Ferenc a naphoz hasonlítja Széchenyi
életét és méltán. Nem volt vakító üstökös, bolygó csillagként
sem vándorolt a magyar égen, nap volt, ki egyenlően árasz-
totta egész lényének világosságát és melegét delelőtől nap-
nyugtáig. Mindent adott és mindenkié volt, aki jogot formál-
hatott a magyar nevezetre. Alkotásai a nemzet egyetemének
szólottak s ezért adózik emlékezetének a nemzet egésze. Tár-
sadmunknak minden rétege, intézményeink, az egész magyar
életünk azonban nemcsak hálát ró le az őszinte kegyelet hang-
ján, de erőt is akar meríteni Széchenyi örök magyar lelkéből,
mert az emlékezésnek ma ez a legnagyobb jelentősége. S Szé-
chenyi lelke ez a magyar bőség-szarú, mint tavaszi napfény-
áradat végnélkül ontja kincseit, hogy koldus rongyaink ma-
gyar szépséggé viruljanak, ugarunkon kalász zsendüljön, ke-
sergőink indulóvá harsanjanak és zsoldtárrá magasztosulja-
nak, hogy végre-valahára úr legyen a magyar a saját földjén.
Széchenyi lelkét egészen akarjuk, mert szükségünk van leg-
szentebb ajándékára; az *ő nagy magyar hitére*. Arra a hitre,
mely a pusztá álmodozás, felelőtlen tervezgetés, délibábok ker-
getése, kalandok vállalásán túl a valóságok sziklaszilárd tala-
jára épült s mégis az egekig ért. Arra a hitre, melynek mély-
ségéből úgy nőttek ki a halhatatlan magyar alkotások, mint
a tenger őslényéből a dús növényzetű ismeretlen szigetek.
Széchenyi magyar hitét akarjuk, hogy új élet pezsdüljön a
korhadt, szúrágta, viharvert magyar fában, magyar életben.
Azt az alaphangot akarjuk, mely mottóvá, életprogrmmá lett
Széchenyi életében s szállóigévé, sőt parancssá a magyar élet-
ben. „*Hinni és hihetni*“ akarunk egymásnak: *hinni a Minden-
hatóban, az örök magyarságban, annak történelmi hivatásában;
isteni küldetésében s hinni az örök magyar megújulásban.*

Herder a német bölcselő és néprajz-kutató egy európai
vándorútja alkalmával Magyarországra is ellátogatott, ahol
a XVIII-ik századvégi közállapotokat szemlélve, megjósolta a

magyarság végpusztulását. Vörösmarthy egy megrázó vízióban a magyarság elé tárta a sirt, „hol a nemzet süllyed el“ s a népek millióinak könnyén keresztül szívfacsaróan elsíratta a magyar nemzetet. Széchenyi a sír széléhez rohant s a süllyedő nemzet fásult lelkiismeretébe harsogta a feltámadás szózatát: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*“. El-, kiszakadni a múlton való beteges merengésből, mely álmodozóvá teszi a nemzetet s fásulttá, érzéketlenné a jelen hibái iránt, jövőt csillantani meg a homályos szemek előtt, célokat és eszményeket tűzni ki s reális alkotásokkal igazolni azokat. El a balhiedellemmel, hogy gyöngé, beteges, elagott faj a magyar, melynek nincs belső ereje a megújulásra. Belefojtani a szót, vagy kiverni a trombitát a hamis próféták szájából. Minden tüzön és poklon keresztül hinní, hirdetni és megélni az ígét: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*“. „A magyar gyermek-nép most semmi, de minden lehet“, írja vallomásaiban, minden, mert megvan hozzá a testi-lelki ereje.

Könnyű a pacsirtának zuhogó fényárban az ég felé emelkedni s égi melódiákat zengeni, de nehéz a sirálynak a viharral szembeszállni és nehéz, megpróbálóan nehéz, szomorú lelkekbe hitet önteni. S ha valaki a negyvennyolc előtti magyar alsóbb néposztályok életét vizsgálja, alig talál okot a nevetésre vagy vidámságra. Jobbágy a magyar s minden kereszt és átok, ami e fogalomhoz tapad súlyosan fekszik a testén s a lelkén. Fölfelé hasztalan tekint, a nemesség érzéketlen sorsa iránt. Keserves kifakadással kérdezi hát: ki álmodhat itten jobb jövődőről, új Magyarországról? Elöntő keserűségét azonban jóformán ki sem panaszcija, máris átzúg a honon a magyar evangélium: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*.“

S az örömhír testet ölt, a hit hegyeket mozgat, évszázados előítélet-hegyeket s azokat a boldog feledés tengere felé görgeti, mert Széchenyi tetteiben igazolja hitét. A fejlődés magyar lehetősége s az alkotás szent vágya megremegteti egész valóját, hitének szárnyai mind magasatbra lendülnek s Széchenyi egy csodálatos látcmásban megálmodja az új, boldog Magyarországot. Petőfivel egyszerre néz a nagy magyar alföldre s míg a költőben a végtelen magyar róna rakoncátlan folyóival, kalandos betyár életével, délibábos játékával a korlátlan szabádság szinte vallásos élményét kelti fel, addig Szé-

chenyinek keleti lemaradottságunkat, de a fejlődés végtelen lehetőségét juttatja eszébe. Tömény csendet érzékelt itt Széchenyi, de e roppant csend nem a temetők némaságát, hanem az új élet zendülésének terhes vajadását jelentette. Ezékiel szemével nézte a mély álomba fásult országot. Az asszott csontokra meleg emberi húst képzelt, forrón lüktető magyar vérrrel, függetlenül élni és teremteni tudással és akarással. Jézus hitével közeledett a béna nemzethez s parancsolóan kiáltotta feléje: „Kelj fel és járj!” És a nemzet csalhatatlan életjellel válaszolt. Széchenyi felelősségének teljes s gyakran marcangoló tudatában nagyszabású terveinek lázas megvalósításába kezd. Két gondolat uralja alkotásait; *az arány és a jelképes jelentőség*. Alkotásai monumentálisak, mert a születendő és örök fejlődő Magyarországnak szólnak, jelképes jelentőségűek, mert egyben nemzetet nevelnek. Nem véletlen, hogy munkáját a legmagyarabb folyó szabályozásával kezdi. Nemcsak a rakoncátlan Tiszát, hanem a szertelen magyar életet és temperamentumot, a könnyelmű léhaságot is mederbe akarja szorítani, nemcsak a zsombékos és nádas mocsarak és lápok fekélyszerű elterpeszkedését akarja eltüntetni az Alföld testéről, hanem a magyar jobbágyságot is kiakarja emelni lép-sorsából. A Lánchiddal nemcsak Pestet és Budát vélte összekötni, hanem jelképesen az egész Magyarországot. Alkotásai között a Lánchíd állott szívéhez legközelebb s amikor kísértetiesen sétált a Duna felett, valószínűleg arra a végzetesen mély szakadékra gondolt, mely közte és Kossuth között tátongott s mely szakadék felett emberi kéz már nem verhetette meg az összekötő aranyhidat. Az egybekapcsolódó láncszemekben Széchenyi az örök magyar összefogást és folytonosságot mintázta meg a folyton hullámzó idő felett s a vámmal az evangéliumi közteherviselést. A dunai gőzhajózással Magyarországot Délkelet-Európa vezető államává tette s a Vaskapú felnyitásával utat nyitott a magyar „érnek az óceánig“.

Erősnek, gazdagnak és műveltnek akarta látni nemzetét s e cél elérésére nem kímélt semmi áldozatot. Ha magyar népében csalódott, szinte önbiztatólag állapította meg: „*csak magunkban a hiba, de egyszersmind magunkban a feltámadási erő is*“. Ha tette sarkalt, evangéliumi szellemben magyarázta: „*csak az a boldog, aki teremt s ennél fogva az, aki Istennek*

nap számosa“. Ha eszményt tűzött ki népe elé, „kiművelt emberfőről“ beszélt, mert Eötvös szellemében: *„Európának ezen a helyén más nemzetnek, mint valóban civilizált nemzetnek, nincsen helye.“*

A „köz“, helyesebben a nemzetközösség szolgálata, mely varázsszóvá lett Széchenyi szótárában, halálosan komoly élet-hivatást jelentett számára. *„Közdolgokbai avatkozásom nem volt alkalmi darab rövid jelenése, mint mikor színpadon hal meg honáért a hős és később jóízűen vacsorál“.* Nem játék, nem szerep a magyar államférfi élete, hanem halálig kötelező hivatás. S e hivatásban egy az értékmérő: *az áldásos cselekedet.* *„Dolgozom szorgalmason és dolgozom önérettel“* — írja ő. — *„Lenyesik szárnyaimat, lábaimon járok. Levágják lábaimat, kezeimen fogok járni. S ha ezeket is kiszakítják, hason fogok mászni: csak használhassak“.* Széchenyit gyakran vádolták meg elaprózó gyakorlatiassággal, sőt anyagelvűséggel. A fenti aranymondása teljesen rácsafol a célzatos vádakra, hiszen a legnagyobb idealistának tünteti fel. Használni akar és nem hasznot húzni. Korának erkölcsi vezér-eszméjét, az *utilitárizmust* így itatja át a legtisztább idealizmussal. Hasznára lenni a köznek... Bentham, a híres angol erkölcsfilozófus a legfőbb jót *„a legtöbb ember legnagyobb boldogságában“* látja, Széchenyi végső célként *a legtöbb magyar legnagyobb boldogságát* tűzi ki. Ez által akar használni nemzetének. A boldogság nála nem színes romantika, hanem boldogulás, fölemelkedés: a nemzet anyagi, erkölcsi és szellemi fölemelkedése.

Csak az beszél, ír és alkot ilyen szellemben, kinek lelkét a hit pünkösti lángja szakadatlan forróságban, vagy izzásban tartja. Széchenyi hite a magyarságban egyetlen pillanatig sem lankad, mert Istennek tervét, Istennek gondolatát fedezi fel fajtája szolgálatában. Az ő vallásossága a fajszeretben olvad fel s ő benne a fajszeretet vallássá lesz. Minden igyekezete tehát emelni nemzetét Isten dicsőségére. Ha korholja is, csak javító szándékkal, az evangéliumi ember szellemében teszi. Mint az édesapa, aki kifakadva korholja ugyan léha gyermekét, de titokban annál jobban szereti, mert az ő gyermeke, kinek jövőjében úgy hisz, úgy akar hinni, mint a saját lelkének az üdvösségében.

Széchenyinél a fajszeretet vallás, mert a magyarság isteni küldetés, vagy ha úgy tetszik történelmi hivatástudat. Széchenyi a magyarság kárpátmedencei sorsát és életét kozmikus összefüggésben látja. Nem véletlen az, hogy a magyarság a Meotis kis tenger partjáról felkerekedve, üldözvén a csodaszarvast, „Verecke híres útján“ át az alföldi rónákra s később a hegyek közé telepedett, hanem Isten akaratának az eredménye. Mert Isten minden népnek, mivel gyermekeivé fogadta őket, kijelölte számára a megillető helyet. A magyarságnak a Kárpátmedence jutott. Különben honnan volna az az erő, mely által a magyarság ezer éves hazát teremtett azon a földön, amelyen előtte vagy utána egyetlen nemzetnek sem sikerült véglegesen megvetni a lábát. Ez a naivnak tetsző elmélet nem Széchenyi kitalálása, nem valamely jámbor, de célzatos történelmi rekonstrukció, hanem igaz valóság. Valóság, amelyet világosan kinyomozhatunk a magyar történelemben. Menjünk csak vissza IV. Béla koráig s olvassuk el a pápához intézett levelét a sárga veszedelem idején s ennek minden sorából meggyőződhetünk, hogy a magyarság öntudatosan vallotta és vállalta történelmi hivatását. A levél, mint klasszikus történelmi dokumentum megérdemelné, hogy teljes terjedelmében felolvassuk, idő és tér sporlás szempontjából azonban csupán utalást teszünk arra, hogy a nagy veszedelemben került, segélykérő magyar király tudja, hogy őt vád érheti, ha mulasztást követ el a gondviselésrendelte szerepvállalásban, országának, mint Európa kapujának a védelmében. A történelmi hivatástudat tehát: felismerni a keletre és nyugatra nyíló európai kapuk szerepét, kelet és nyugat ütközőpontjában s vállalni azoknak védelmét. Bizonyos mértékig küszöb vagy csukló sors, melyet vállalni kell Európa egyensúlyának megtartása érdekében. Nem volt könnyű szerep, de a magyar nemzet öntudatosan vállalta és nagy áldozatok árán betöltötte. S valóban nüg Magyarország: Európának a szíve, zavartalanul működött, a kontinens egyensúlyban állott. Gondoljunk csak Mátyás birodalmára, aki vas tenyerében úgy tartotta a vén Európát, mint Atlasz a földet. De felbomlott a rend és egyensúly nemcsak Magyarországon, de az egész földrészünkön, amikor ez a lángeszű magyar szellemi örökös nélkül a sírba szállt. Ezért sírta vissza Zrinyi, a költő és hadvezér, Mátyás idejét, mert

benne látta a legtökéletesebben megtestesülni a magyar történelmi hivatástudatot. Széchenyi felfogása teljesen fedte a Mátyásét vagy a Zrinyi Miklósét. Magyarnak és európainak lenni, vagy ahogyan az ő liberális-demokrata fölfogásában találjuk, embernek lenni egyet jelent. Vallásos átszínezésben Isten gyermekét jelenti, aki történelmi hivatásából kifolyólag e földön csakis magyar lehet.

Ime a keret, amelyet ki kell tölteni tartalommal. Széchenyi életszemléletéhez és vallásos meggyőződéséhez hiven szociális tartalommal akarta kitölteni ezt a keret-magyarságot. Nemzetté akarta emelni a népet, mert szerinte a nép az ország „gyámola“, a mi nyelvezetünkkel szólva, tartó oszlopa s mi lesz az épülettel, ha az oszlop összeroskad? Ezért akarta Széchenyi a polgárosodáson keresztül belülről megerősíteni a nemzetet. Megható, mint dolgozik, ír, agitál a névtelen milliók nevében. *„Hiszem erősen, — írja a Kelet Népében, — hogy különb helyet foglalnánk el a nemzetek sorában ma, ha ősi törvényhozóink, a nemesség tudniillik, gyökeres reformációk által 800 ezernyi súlyú talpkő helyett lassanként 10 milliónyi súlyút raktak volna: ha idegen gratia, gyámol és segítség koldulás helyett, saját nemzetiségükben, önkeblükben s karjaikban és az ország minden lakosi felszabadításában bíztak volna.“* Kérő, intő s gyakran sötét próféciától terhes szavai záporként hullnak a magyar közéletbe, de hasztalan, a magyar ugar, a magyar parlag, ahogyan ő nevezi, nem akar előkészülni a tavaszi magvetésre. *„Mi arra jutottunk, — írja kifakadva, — hogy a XIX. században, midőn az ember méltósága szent kezd lenni, — pirulás nélkül, publice beszélünk egész Európa hallatára, de misera plebe contribuyente; a külföldnek eziránti türelmét csak előtte ismeretlen létünknek köszönhetjük...“* Elég volt hát a szégyenteljes és bűnös halogatásból, ki kell lépni a cselekvés terére: *„Közakarattal minél előbb a Nemzet sorába iktatni a népet.“* Bevenni őt az „alkotmány sáncaiba“, mert ha kívül marad, eljön az idő, hogy maga ostromolja meg e sáncokat. S mi léssen majd a gyászos eredmény: *„... hazánk egy, az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, melynek sarkalata tartós, egy minden sarkaiból kidőlt Rommá fog bomlani, mely alatt a magyarnak még emlékezete is elenyészend.“*

Széchenyi, amint látjuk, a magyar nép társadalmi hely-

zetét nemcsak belülről, a magyar életerők kifejlődésének érdekéből, hanem kívülről, Európa szempontjából is mérlegeli. Magyarországnak hivatása van Európában s Európát egyformán érdekli, hogy mennyit ad nekünk és mennyit kap tőlünk, mennyit veszünk át műveltségéből és koreszméiből s egyéniségünk mennyiben járul hozzá az európai műveltséghez. Mert hiszen a kard mellett a gondolat itt nyeri el a történelmi hivatástudat értékes ötvözetét. Bizony ezek napjainkban is nagyon megszívlelendő dolgok.

Felolvasásunk elején Herder nevét említettük egy sötét jóslással kapcsolatban. Herder, mielőtt Magyarországon járt, néprajzi adatokat gyűjtögetve, bejárta a Baltikum országait. Valósággal elragadó élményben volt része, amikor felfedezte, hogy az évszázados elnyomatásban élő finnek, észtek és lettek milyen hallatlan ellenállást, sőt nemzeti kultúrárt fejlesztettek ki népi alapon. Ráeszmélt, hogy a nép, ha levegőhöz jut, szakadatlanul megújuló erőt képvisel, tehát elpusztíthatatlan. Magyarországon viszont a népet jobbagysorsban találta, érthető volt a jóslása felőlünk. Széchenyi nem jutott el a herderi népi megfogalmazásig, de eljutott a nemzeteszméig. Sajnos azonban, hogy 100 év óta mi még a Széchenyi gondolatáig sem jutottunk el. Hiszen a magyar miniszterelnök nyílt bevallása szerint, amikor Széchenyire emlékezünk szükséges felidézniünk azokat a gondolatokat „s talán azokat elsősorban, amelyeknek megvalósítása még nem, vagy nem egészen sikerült“. És hová érkezett ma a népi alapon megszervezett Finnország? Egészen a csodák világába. Első szabadságharca páratlan volt a maga nemében. A zsaroló békediktátum következtében a népvándorlás óta ismert eddigi legnagyobb telepítést hajtotta végre. Néhánymillió ország kereken 450 ezer karjalait telepített át. És Finnország nemcsak hogy nem vérzett el, de ősi ellenségével s a keresztény civilizáció barbár ellenségével szemben most vívja legragyogóbb csatáit... Mindez, úgy érezzük, hogy hozzá tartozik tárgyunkhoz, amikor egy nemzet fölemelőjére emlékezünk, s amikor túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy Mátyás óta nem volt a magyar népnek a mostanihoz hasonló jó alkalmja a nemzeti megerősítésre!

A magyarság fölerősítése, életerőinek belső kifejlesztése mellett Széchenyinek még egy nagy gondja volt, amidőn a magyar történelmi hivatástudatról elmélkedett s ez a nemzeti-ségek kérdése. Elképzelése az volt, hogy „Hunnia határai között minden kebel, minden velő egy nagy nemzeti érdekre forrjon össze.“ A kisebbségi sorsunk teljesen igazolja ezt a felfogást, de ugyanakkor reálisan igazolja, mert a bőrünkön tapasztaltuk, az ellenkezőjét is. Hunnia kebelén, vagyis a mai

nyelven szólva, a szentistváni birodalomban csak eszmény lehet ez a követelmény, de reális, évezredes valóság talán soha. Ne legyünk pesszimisták, csak valóságosan nézzük a dolgokat, ne fogjuk fel azokat a sovinizmus szempontjából sem, csupán vessük fel a kérdést, ma amikor Széchenyi magyar hitét idézzük, hogy mit is jelent és mennyit ér számunkra a szentistváni gondolat? Ne forduljunk ragyogó jogi érvekhez, amelyek alapján éppen Széchenyivel kapcsolatban az igazságügyi államtitkár olyan nagyszerűen fejtegette a szentistváni gondolatot. Kérdezzük meg magyar szempontból mi ennek a jelentősége.

Mi azonban csak egyet tehetünk: Széchenyi szellemében s az ő magyar hite szerint emelni a magyart erkölcsben, anyagiakban és szellemiekben egyaránt. S ha majd több, jobb és erősebb lesz náluknál, sikeresebben birkózik meg isteni és európai küldetésével.

Széchenyi magyar hitének még van egy végső nagy tanulsága. Vallásosságának mélysége alkotó és reform-munkásságának gazdag talajában gyökerezik. A jézusi vallásosság a lélek hiányérzetére a jobb világ, a külföldi élet vágyának a visszahatásával felel. Viszont a tökéletesbülés a többrevágyás felé sarkalva megújuló erőket kíván. Így fonódik egybe a vallásos lelkület igazi jellege az örök megújulás eszméjével. Bátran mondhatjuk tehát, hogy Széchenyi hitéhez a reform-gondolatok adták az áldozati anyagot, reform-gondolatai viszont vallásosságának voltak az eredményei.

Összegezve az elmondottakat: *Idézzük Széchenyi nagy magyar hitét, hogy országunk mindenkori vezetői az ő vallásos illetettségével higgyenek az örök magyarságban, idézzük a szociális és népi Magyarországot, hogy a magyarság betölthesse istenadta történelmi hivatását Európában, idézzük Széchenyi alkotó és megújító szellemét, mert hisszük, hirdetjük és éljük az ő magyar evangéliumát, mely szerint: „Magyarország nem volt, hanem lesz.“*

Simén Dániel.

Felköszöntő a Berde-serleggel.*

Atadom lelkeket a múltnak... s a megszipító messzeségből előhozom Berde serlegét... s bele öntöm a jelennek borát. Így nyer értéket az, s így gondolta ő, ha annak az aranykeretnek, melyet ő szerzett, a jelen lelkesedése ad újabb tartalmat.

A felhőkarcolót kívülről bámuló nem ismeri építésének titkát, míg annak keresztmetszete előtte nem áll. A szobor, bármilyen híven adja vissza az arcvonásokat, a természet arányait, érintésénél hideg marad. Itt a lélek keresztmetszetére van szükségem, ha meg akarom ismerni őt. Pygmálioni csókra, hogy fölelevenülten álljon előttem.

A Székelyföld volt szülőhelye. Ez a föld pedig a bölcső mosolya, a Golgota jajja, az ifjú álma, az öreg sóhajtása. Valamikor vulkáni erővel alakította hegyeit, melyeknek mélyéből később, népét boldogító gyógyforrásvizek fakadtak. A földnek e mosolyából, jajjaiból, álmaiból, sóhajtásaiból sűrűsödött egybe élettörténete, vulkánikus erővel dobva ki önmagából az önös érdekek mérgét, helyet engedve annak az önzetlen forrás megindulásának, mely anyagi erejével biztos bázisa lett egyháza addig küzködő jelenének.

A mostanihoz hasonló időben élt, mikor a szeizmograph népek csatája alatt megindult föld rengését jelezte. Ő állta ennek viharát. Magát tépő lelke nyughatatlanságával áll nemes célja elérésének szolgálatában. Ez volt minden gondolatának tárgya. Az ember előtte nem az a hétköznapi mozgó alak, kit a sors kénye-kedve szerint labdaként dobál, hanem erős akarattal uralkodó nemes alany, ki nem ismer maga előtt lehetlent.

Mint nevelő is ezt tűzte ki célul. — „Embert akarok nevelni, mert abból később minden lehet.“

*) Elmondva 1941. november 16-án.

Mint ügyvéd, az igazság mérlegét tartotta kezében, s mint jószábigazgató, a becsület értékelését tette mindennek előtt kötelességévé. A kormánybiztos békéltető erejével csodát művelt, a politikus „Erdély és Magyarország egyesüléséről“ adott gondolataival új irányt jelölt, — s a „Visszaszerzett havasok“ fenyői a székely nép megélhetését szolgálják.

Ez a sudar fenyő a székely fejsze életét várja, s bölcsővé vagy koporsóvá, bútorrá vagy gerendává gyalulják, mindegy az neki, mert a bölcső székely gyermeket ringat, a koporsó székely csontokat őriz, s a gerenda alatt tulipános bútorokon mesék szállnak Csaba királyfi tejszínű útjáról. Csak korhadás ne érje, mert a korhadás a fenyő bánata, mint amilyen mély bánata volt, ha székely népében korhadást látott.

Szerette a földet, mely búzamezőivel tartotta munkás székely népét, szerette vallását, mely gyermekkorának, ifjúságának, küzdelmeinek, fogságának imáira tanította... ez a Berde nagy lelkének keresztmetszete.

És e keresztmetszethnél bámulom azt a sok irányú vonalvezetést, melyen végighaladt, s azt az akaratot, mellyel önmagában koncentrált minden igyekezetét, egy fenségesen szép elgondolás megvalósítása érdekében.

Ahogy a nemes ércet a föld gyomrában semmi sem zavarja, hogy geometriai pontossággal ki ne alakítsa szabályos lapjait, úgy őt sem zavarta semmi, hogy matematikai kiszámítással meg ne valósítsa tervét.

Iszom Berde kelyhének borából, s úgy érzem, mintha erős követeléssel gyöngyözne fel benne ereje: csak az igyék e borból, ki megérti nagyságát, s tisztelettel hatja meg fejét a nagy akarat előtt, mely kevésből is tud teremteni. Ki megérti azt, hogy az unitárius egyház, melyért ő élt, csak akkor állhat fenn, ha berdei aggodalom forraszt egybe minden unitárius lelket, egyházunk fennmaradásának érdekében.

Berde szelleme elevenült fel a „Berde bizottság“ működésében, mely szegénysorsú tanulóinkat céljuk eléréséhez juttatja.

*

Igy igyunk hát Berde borából, előbb néma imában rójuk le a hála és kegyelet érzését nagy Jóltevőnk iránt.

Ütő Lajos
esperes.

Az Unitárius Irodalmi Társaság közgyűlése.

Az Unitárius Irodalmi Társaság évi közgyűlését 1941. november 15-én tartotta. *Dr. Gál Kelemen* elnök megnyitója után *P. Szentmártoni Kálmán* főtitkár felolvasta következő jelentését:

Igen tisztelt közgyűlés!

Az Unitárius Irodalmi Társaság 1941. évi működéséről főtitkári jelentésemet szerencsés vagyok a következőkben megtenni:

1. Szabad levegőben, nagy elhatározással kezdte meg az Unitárius Irodalmi Társaság 1941. évi munkálkodását. *Dr. Zsakó István* átírata alapján választmány részletesen foglalkozott egy *Unitárius Lexikon* kiadásának ügyével és elhatározta a Lexikon előmunkálatainak megkezdését. Ide tartozik első sorban az unitárius egyházközségek történetének megírása s ezért kértük az egyházi főhatóságot, kegyeskedjék elrendelni, hogy minden unitárius egyházközség, amelynek még nincs megírva a története, azt az 1941. év folyamán írassa meg. *Dr. Kiss Elek* püspökhelyettes az „Unitárius Közlöny“ 3-ik számában a 221—1941. E. K. Tanácsi sz. körlevélben felhívta valamennyi lelkész afiát, hogy írják, illetőleg írassák meg egyházközségük történetét és azt minden lelkész afia 1941. november 30-ig küldje be E. Képviselő Tanácshoz. Ezen kívül Irodalmi Társaságunk választmánya felkérte *Kelemen Lajos* alelnököt a kolozsi, *Erdő János* r. tagot pedig a kolozsvári egyházközségek történetének megírására. Jó reménységgel vagyunk tehát, hogy annyi aggodalmas sürgetés után nem sokára együtt láthatjuk egyházközségeink történetét s akkor azután sor kerül a Lexikon részletmunkáira és a kiadásra. Az Unitárius Lexikon ügyének előmenetelét jelzi az is, hogy *Dr. Zsakó István* afia megküldötte a Lexikon részére 600 nevet

tartalmazó összeállítását és bejelentette, hogy továbbra is igyekszik munkálni a Lexikon megjelenésének ügyét. Hasonló lelkesedéssel karolta fel az Unitárius Lexikon kiadásának ügyét *Dr. Zsakó Andor*, aki 1941. júniusában arról értesített, hogy ő a magyar unitárius írók, tudósok és művészek életét és munkásságát röviden, lexikonszerűen megírja és már hozzá is kezdett ezen terve megvalósításához.

Végül örömmel említem meg, hogy a mi nagy, fejedelmi Mecaenasunk, *Dr. Ferenczy Géza* elnök még a kiadás beindítása előtt felajánlott az Unitárius Lexikon költségeire *négy-száz pengőt*, amit ez úton is hálásan köszönünk és hisszük, hogy nemes példaadásával sok buzgó követőre talál.

2. A sajtótörvény és az ide vonatkozó rendeletek értelmében megtettük a szükséges lépéseket arra, hogy a „*Keresztény Magvető*“ továbbra is akadálytalanul megjelenhessék. A Magyar Királyi Miniszterelnökség 14.036. M. E. III. sz. alatt 1941. március 11-én értesített, hogy miután a „*Keresztény Magvető*“ tudományos egyesület kiadásában, tudományos jelleggel jelenik meg, a 7979—1940. M. E. sz. rendelet 5. §-ának második bekezdése alapján, időszaki jelleg nélkül, továbbra is megjelentethető. Kellőleg okmányolt előterjesztésünkre az *Országos Magyar Sajtókamara* a tagjai közé felvette *Vári Albert* felelős szerkesztőt és *P. Szentmártoni Kálmán* felelős kiadót és indokolt kérésünkre hozzájárult ahhoz, hogy *Vári Albert* szerkesztő 1941. január 1-től az eddig megállapított havi 5 pengő helyett 1 pengőt, *P. Szentmártoni Kálmán*, mint felelős kiadó, ugyancsak havi 1 pengőt fizessen fenti időponttól tagságdíjba. Az Országos Sajtókamarának ezt az engedményét örömmel és köszönettel vettük tudomásul.

3. Az Unitárius Irodalmi Társaság egy kérést adott be a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrhoz, melyben hivatkozott arra, hogy a román elnyomás alatti szenvedéssel teljes években az *Unitárius Irodalmi Társaság* nemcsak unitárius, hanem *nemzeti missziót* is teljesített olyan gondterhes években, amikor más hasonló, sőt nagyobb múltú erdélyi Irodalmi Társaságok elnémultak. A mi Unitárius Irodalmi Társaságunk alapítása óta építette a magyarságot s hozzájárult a magyar kisebbségi élet szellemi gyarapodásához s a magyar nemzeti öntudat ébrentartásához azzal, hogy pályatételeket

tűzött ki, tudományos folyóiratot és könyveket adott ki. Kértük a Miniszter urat: kegyeskedjék az Unitárius Irodalmi Társaságot közhasznú, magyar nemzeti munkájában támogatni és részére segélyt utalni.

A *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium* 23.992—1941. III. 1. ü. o. sz. a. értesített, hogy az Irodalmi Társaságok és Egyesületek munkásságát fokozott figyelemmel kívánja kísérni. E célból segély iránti kérésünkkel kapcsolatosan felkéri Elnökséget, terjessze fel hozzá az Unitárius Irodalmi Társaság szervezetére és eddigi működésére vonatkozó összes rendelkezésre álló kiadványait (alapszabály, könyv- és folyóirat kiadványok, illetve ezek teljes jegyzéke, stb.), továbbá a Társaság munkásságáról szóló részletes beszámolóját. A kívánt iratokat, az összes kiadványokat felterjesztettük a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrhoz, aki Irodalmi Társaságunk munkásságát méltányolva *négyszáz pengő segélyt* utalt az Unitárius Irodalmi Társaság kulturális céljaira.

4. A *m. kir. Miniszterelnökség* értesítette Irodalmi Társaságunkat, hogy a Miniszterelnökség keretében *Nemzetpolitikai Szolgálat* elnevezéssel nemzeti tájékoztató szerv létesült. Célja, hogy elősegítse az egységes és fegyelmezett nemzeti közvélemény kialakulását és hogy ismertesse a kormányzat tevékenységét és az országvezetés feladatait.

A *m. kir. Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Szolgálata* kérte az Unitárius Irodalmi Társaságot, mint nemzeti alapon álló egyesületet, hogy kebeléből jelöljön ki egy „*nemzeti összekötő*“-t és annak személyi adatait közölje a Miniszterelnökséggel. Választmány *P. Szentmártoni Kálmán* főtitkárt kérte fel a „*nemzeti összekötő*“ szerepének a teljesítésére.

A *Nemzetpolitikai Szolgálat* Budapesten 1941. június 19-én kelt levelében értesítette Irodalmi Társaságunk Elnökségét, hogy 1941. június 23-án d. u. 7 órakor a kolozsvári városháza közgyűlési termében a kolozsvári nemzeti alapon működő társadalmi egyesületek kiküldöttei részére tájékoztató összejövetelet tart. Főtitkár, mint „*nemzeti összekötő*“, az összejöveteleten megjelent és a tanulságos előadást meghallgatta és megállapította, hogy a *Nemzetpolitikai Szolgálat* kizárólagos célja az, hogy elősegítse az egységes és fegyelmezett nemzeti közvélemény kialakulását. Nincs semmiféle pártpolitika, hanem

csak előítélet nélküli, jóakarató tájékoztatás az egységes társadalom megszervezésére, értékes kiadványaival pedig a szellemi erjedés meggátlását szolgálja. Főtitkár, mint „nemzeti összekötő“, tőle telhetőleg, a maga részéről is mindent elkövetett a jelzett célok megvalósítására. A küldött kérdőpontra kimerítő és lelkiismeretes tájékoztató válaszokat adott, az „Országépítés“ díjatlanul küldött példányait havonként kétszer pontosan szétosztotta, ellenőrizte a kiadványok megjelenését és a dohány-tőzsdékben való árusítását.

5. Az Unitárius Irodalmi Társaság belépett a *Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetségébe*. Ennek is története van. A Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetsége évi közgyűlését Kolozsvárt tartotta 1941. június 22-én és 23-án, amikor elnök felhívta az erdélyi kulturális egyesületeket a csatlakozásra, ami meg is történt. Főtitkár a társasvacsorán megemlítette *Dr. Hankiss János* egyetemi tanár, ügyvezető elnöknek, hogy az Unitárius Irodalmi Társaságot nem szólították fel csatlakozásra és meghívót sem kapott, majd pedig *Dr. Ferenczy Géza* elnökkel történt megbeszélés után főtitkár elküldötte *Dr. Hankiss János* ügyvezető elnöknek Irodalmi Társaságunk munkásságára vonatkozó adatokat, mire *Dr. Hankiss János* a K. E. Sz. ügyvezető elnöke 1941. július 22-én a következőket írta Főtitkárnak:

„Hálásan köszönöm az Unitárius Irodalmi Társaságról küldött beszámolót és értékes mellékleteket.

Ezekből teljesen megértettem az U. I. T. nagyszerű munkáját s most még nagyobb meggyőződéssel mondhatom, hogy a K. E. Sz. boldog lenne, ha ez az egyesület is belépne a Szövetségbe, amely minden ilyen típusú magyar egyesületet magában foglal.

Hangsúlyozom, amit már Kolozsváron mondtam, hogy a kolozsvári meghívókat Kolozsvárról küldték szét, nem a K. E. Sz. maga végezte ezt a munkát s nyilván feledékenység lehetett az oka a panaszolt hiánynak.“

Ezen megtisztelő sorok kézhezvétele után az Unitárius Irodalmi Társaság belépett a Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetségébe, mire *Dr. Hankiss János*, a K. E. Sz. ügyvezető elnöke 1941. augusztus 5-én a következőket írta:

„Örömmel vesszük tudomásul, hogy az Irodalmi Társaság

a K. E. Sz.-be belépett. Reméljük, hogy a nagyérdemű egyesület a testvéregyesület keretében is olyan értékes munkásságot fog kifejteni, mint eddig tette.“

Ez csak ténymegállapítás. Hol történt a hiba, nem kutatjuk, de fentieket nyilvánosságra kellett hoznunk, nehogy, akik az események valódi tényállását nem ismerik, feltolakodással vádolhassák Irodalmi Társaságunkat.

6. Az Unitárius Irodalmi Társaság az 1941. év folyamán két nagyszerű *felolvasó ülést* tartott. Az elsőt 1941. május 18-án a következő tárgysorozattal:

1. Elnöki megnyitó. Tartotta: *Dr. Gál Kelemen.*

2. Az optimizmus vallás-erkölcsi jelentősége. Székfoglaló értekezés. Tartotta: *Dr. Gelei József* választmányi tag.

3. A sinfalvi rombolások és a magyar sajtó. Székfoglaló értekezés. Tartotta: *Végh József* rendes tag.

4. a) Wolf: Elrejtés (Verborgenheit); b) Ch. Gounod: Faust. Ékszer-ária. Énekelt: *P. Szentmártoni Éva*. Zongorán kísérte: *P. Szentmártoni Kálmánné.*

Bezáró. Tartotta: *Dr. Gál Kelemen.*

Dr. Ferenczy Géza elnök nagy sajnálattal jelentette, hogy a felolvasó ülésen a rettentés közlekedés miatt nem vehet részt, de lelkileg velünk volt és székfoglaló kedves afiait sürgönyileg üdvözölte.

Az 1941. október 19-én tartott felolvasó ülést *gróf Széchenyi István emlékének* szenteltük, születésének 150-ik évfordulója alkalmából.

1. Elnöki megnyitó. Tartotta: *Kelemen Lajos.*

2. Széchenyi magyar híte. Székfoglaló értekezés. Tartotta: *Simén Dániel* rendes tag.

3. a) Lavotta Rudolf: Reg volt; b) Kacsóh Pongrác: Szülőföldemen. Énekelt: *Gyallay-Pap Domokosné*. Zongorán kísérte: *P. Szentmártoni Kálmánné.*

4. Bezáró. Tartotta: *Kelemen Lajos.*

5. Himnusz. Énekelt a közönség.

A felolvasó üléseken megjelent közönség meleg ünneplésben részesítette tetszést nyilvánító tapsaival az összes szereplőket.

7. Az Unitárius Irodalmi Társaság anyagi hiány miatt ebben az évben nem tűzhetett ki pályatételeket. Örömmel je-

lenthetem azonban, hogy az 1942-ik évre már eddig két nemeszívű adomány érkezett. *Józan Miklós* püspök úr 50 pengőt, *Dr. Ferenczy Géza* elnök úr pedig 200 pengőt adományozott Irodalmi Társaságunknak egy-egy történeti pályamunka jutalmazására.

8. Mult évi beszámolóink óta unitárius íróktól önállóan a következő művek jelentek meg:

1. *Benczédi Pál*: Sándor István, Székelyhoni utazás. (Sajtó alatt).

2. A magyarországi Unitárius Egyház Főtanácsa 1941. január 12-én tartott ülésének Jegyzőkönyve. Szerk. *Benczédi Pál*.

3. A magyarországi Unitárius Egyház Főtanácsa 1941. június 29-én Marosvásárhelyen tartott ülésének Jegyzőkönyve. Szerkesztette: *Benczédi Pál*.

4. Unitárius Naptár 1942. Szerkesztette: *Benczédi Pál*.

5. Az Unitárius Egyház teológiai akadémiájának Értesítője az 1940—41. iskolai évről. Szerk.: *Dr. Fikker János* dékán, 1941.

6. *Dr. Gelei József*: Merre haladjunk? Budapest, 1940. 211 l.

7. *Dr. Ferenczy Sándor*: Kolozsvári Útmutató. Kolozsvár, 1941. 158. l.

8. *Dr. Gyulai Zoltán*: Hangulatok a fogságból. (Szibéria 1915—1922).

9. *Józan Miklós*: A fejedelem és papja.

10. *Kelemen Imre*: „Örhelyemen“. Beszédék. Oklánd. 1941.

11. *Kelemen Imre*: „A lélek asztalánál“. ÚrvaSORAI beszédék. Homorodoklánd.

12. *Dr. Kiss Elek*: Örök reformáció.

13. *Nemes Nagy Márta*: Kékhegyek honában. Mesejáték.

14. *Dr. Tóth György*: „Az Unitárius Egyház Zsinattartási Joga.“ Budapest, 1941. 16 l.

15. *Hazatérés*. Az 1941. január 12-én tartott Egyházi Főtanácson elmondott beszédék.

A fennebb említett önálló munkákon kívül értékes irodalmi munkázkodás folyt a „*Keresztény Magvető*“-ben, az „*Unitárius Közlöny*“-ben és a *Józan Miklós* által alapított „*Unitárius Értesítő*“-ben, amely ez évben a XX-ik évfolyamába lépett. Új szerkesztője: *Szent-Iványi Sándor*. A rövid ideig

szünetelő „Unitárius Egyház“ című lap „Székelykeresztúri Unitárius Egyház“ címen újra megindult *Murosi Márton* szerkesztésében. Unitárius Szószéket sajnálattal ez évben nem láttunk.

9. Az Unitárius Irodalmi Társaságnak van jelenleg 29 alapító, 38 választmányi, 68 rendes, a művészeti osztálynak 4 tagja, összesen 139 tagja. Ebben a számban benne vannak Irodalmi Társaságunknak azon tagjai is, kik a bécsi döntés után Romániában maradtak, akiknek visszatérését meleg szeretettel várjuk.

Az Irodalmi Társaság választmánya 1941. november 5-én tartott ülésén az Unitárius Irodalmi Társaság rendes tagjainak egyhangulag megválasztotta: *Erdő János*, *Kelemen Imre* és *Dr. Kovács Lajos* lelkészeket.

Kapcsolatosan javasolja egyhangulag választmány a jelen évi közgyűlésnek, hogy *Józan Miklós* püspök urat válassza meg az Unitárius Irodalmi Társaság tiszteletbeli elnökének.

Szeretettel üdvözljük e helyről is az Unitárius Irodalmi Társaságnak most megválasztott tagjait, élükön Főtisztelendő *Józan Miklós* püspök tiszteletbeli elnök úrral és kérjük, hogy nagybecsű munkásságukkal támogassák Irodalmi Társaságunkat nemes törekvéseiben.

Mély sajnálattal jelentem, hogy *Dr. Boros György* püspök, az Unitárius Irodalmi Társaság tiszteletbeli elnöke elhunyt. Január 29-én, temetésén az Irodalmi Társaság testületileg résztvett s az Irodalmi Társaság nevében *P. Szentmártoni Kálmán* főtítkárral mondott a ravatalnál búcsúbeszédet. A választmány *Dr. Boros György* volt tiszteletbeli elnök érdemeit jegyzőkönyvében is megörökítette és családnak kifejezte nagyrabecsült tb. elnöke elhunyt feletti fájdalmát és mély részvétét. Elhunyt továbbá *Kádár József*, Irodalmi Társaságunknak tiszteletbeli tagja és *Németh István* rendes tag. Irói emléküket hálás kegyelettel őrizzük!

Egyben mély sajnálattal jelentem, hogy *Reményik Sándor*, Erdély legnagyobb költője is elhunyt. Nem volt unitárius, de Ő az egész nemzeté, mindnyájunké volt. Temetésén, október 26-án, a ravatalnál az Unitárius Irodalmi Társaság nevében *P. Szentmártoni Kálmán* mondott búcsúbeszédet. Nagy nemzeti szolgálatairól választmányi ülésünk jegyzőkönyvében is

megemlékeztünk. Emlékét kegyelettel őrizzük! Nyugodjanak csendesen!

Az Unitárius Irodalmi Társaság vagyoni állapotáról részletes jelentést Hadházy Sándor, az Irodalmi Társaság pénztárnoka fog tenni.

Ezekben voltam szerencsés az Unitárius Irodalmi Társaság 1941. évi munkálkodásáról jelentésemet megtenni s tisztelettel kérem az igen tisztelt közgyűlést, szíveskedjék azt tudomásul venni.

Közgyűlés a főtitkári jelentést egyhangulag tudomásul vette s azután egyhangú lelkesedéssel megválasztotta *Józan Miklós* püspököt az Unitárius Irodalmi Társaság tiszteletbeli elnökének. Majd *Vári Albert* felelős szerkesztő megtette jelentését a „*Keresztény Magvető*“-ről, amely nemcsak egyházi, hanem magyar kulturális szempontból is nemes missziót teljesít. Ez a lapunk szégyent sohasem hozott az egyházra, hanem mindig csak dicsőségére szolgált és ha a multban szükségünk volt erre a tudományos folyóíratra, ezután még nagyobb lesz. Köszönetet mond a folyóíratot önzetlenül támogató munkásoknak s kéri, hogy tartssák meg s ápolják továbbra a „*Keresztény Magvető*“ iránti szeretetüket. *Hadházy Sándor* pénztárnok az Unitárius Irodalmi Társaság vagyoni állapotáról számolt be. Végül közgyűlés elfogadta *Ferencz Józsefnek* azon indítványát, hogy az Irodalmi Társaság tűzzön ki pályátételt Péterfi Dénes életének és munkásságának megírására.

P. Szentmártoni K.

PÁLYÁZATI HIRDETÉS.

Az Unitárius Irodalmi Társaság a következő pályázatokat hirdeti:

1. Dr. *Ferenczy Géza* elnök úr ajándékából 200 azaz kétszáz pengőt tűzünk ki a következő pályátételre: „*Unitárius irodalom a román megszállás alatt.*“

2. *Józan Miklós* püspök úr adományából 50, azaz ötven pengőt tűzünk ki *Péterfi Dénes* életének és munkásságának megírására.

A pályamunkák beadási határideje 1942 október 1. A jutalmat nyert dolgozatok a „*Keresztény Magvető*-ben meg fognak jelenni. A pályamunkák jelíges levéllel ellátva, gépirással vagy olvasható írásban *P. Szentmártoni Kálmán* főtitkárhoz adandók be. (Kolozsvár, Unitárius Kollégium.)

Brassai Sámuel és a muzsika.

III. közlemény.

Kant szerint a zene nem tartalmaz eszmei képzeteket és nem gondol arra, hogy a szellemnek lehet olyan megnyilvánulása mely nincsen fogalomhoz kötve. Brassai vallotta, hogy a zene-műveknek nincsen fogalmi tartalmuk, mert a zenei hangokkal nem lehet eszméket vagy fogalmakat kifejezni. Hangokkal csak zenei képzeteket lehet kiváltani. Az esztétikusok majdnem mind írók voltak, akik a zenében is a beszéd elemeit keresték és azt kutatták, milyen fogalmat fejez ki, milyen eszméket takar a muzsika. A zene Brassai szerint érzéki képzeteket idéz elő elsősorban. Ha a közönségnek egy szerzemény nem tetszik, ez azt jelenti, a zeneszerző nem tudta a szükséges képzettársítást felidézni.¹ A zene-művész a hangokkal kelti a képzettársítást. Teljesen egyéni, hogy ezt hogyan végzi, ehhez minden művésznek saját, eltérő módszere van. Nem lehet erre általános szabályokat felállítani, mert a művészet maga is teljesen egyéni megnyilatkozás.

A zene lényegére ő sem tudott meghatározást adni, csak annyit mond, hogy a dallam az a valami, ami vezeti a hallgatót, az összhangok pedig az irány jellemzői. Maga az egyedülálló akkord még nem zene, zenévé akkor válik az összhang, ha mozgásba kerülnek a hangzatok, ez a mozgás szülője a dallamnak. A zene fejlődése párhuzamosan haladt az összhangok felismerésével: a zene ókorában csak a nyolcad hangzatot ismerték (oktáv), később bekerülnek a zeneszerzésbe az ötödök (X—XII század), Palestrina korában felismerik a hármas hangzatot (XIII—XIV. század), Bach korában szóhoz jutnak a heted hangzatok, Wagner pedig eljut a módosított hangzatokhoz. A zene nagy művészeiben fejlődik, azok munkájában nyer kifejezést aszerint, hogy mit tart lényegesnek céljai érdekében. Egyik muzsikusknál pl. hangzatszíneken a hang-

¹ Szépirodalmi Lapok 1853. (21.-ik szám 324—327. old.)

súly, másikon a dallamokon, harmadikon ezek kombinációján, a fontos az, hogy csak zenei elemekkel akarják a hatást elérni. Mindezek a gondolatok ott találhatók Brassai bírálatáiban, melyekben mindig kerülőt tesz, elkalandozik a zenéről való elmélkedéseivel, mielőtt rátér a tulajdonképeni bírálatra.

6.

Bírálatait bevezető elmélkedéseiből tudjuk meg, miként érez, gondolkozik és értékkel egyes zeneszerzőket, azokban mondja meg véleményét zenéről, szerzeményről, előadóról.

Haydn muzsáját így jellemzi: kedélyes arc, mely nem vakít első pillanatra, de minél tovább nézzük, annál vonzóbbá válik. Élénk taglejtés, gyermeki vidor, bizonyos érettség a naiv vonásokban haladott időt sejtet, még inkább meggyőz erről a vele való beszélgetés. Változatosak és dúsak, de szendék érzelmeinek kifejezései. Kedves mosolya legfeljebb halk nevetéssé fokozódik, soha hangos kacajjá nem fajul. Embertársai szenvedése, saját fájdalmi könnyet csalnak szemébe, de sírása nem sérti a finom érzést, kényszerít, hogy együtt örvendj, könnyezz, bosszankodj vele. Ez az érdekes teremtés Haydn műzsája.¹

Mozart muzsájáról ezt írja:² „Haydn ikertestvére, de jelleme erősebb fokozatban és kevésbé változatos, de pótolja a szentimentális igéző vonás, mely egész lényén elvonul, mely ingerlőbb ugyan, de fárasztóbb is. Ha az előbbi műzsát (a Haydnét) feleségül akarja az ember, úgy ezt időszakonként akarod társalkodással. Ez Mozart műzsája, mely az összes művészek közül csak Rafael bölcsőjére mosolygott hasonló kegyel“.

Másutt így szól Mozartról:³ „Szembeszökő hasonlat van Mozart élete és jelleme között. Fiatalon halt meg és főjelleme nyájas, szelid, harmoniás kedély volt. Munkái is megnyugvást, örök ifjúság báját adják, szelid, nyájas kedélyt tükröznek. Mozart tökéletesítette a formákat, de nem volt formateremtő. Egyes formákat tökéletesített, de újat nem alkotott. Don Juan óta hetven év telt el és még mindig a drámai zene teteje... Mozart a tudományos és mesterséges zene minden eszközét úgy tudja fel-

¹ Budapesti Hirlap, 1857. IV. 8. (80. szám) tárcája.

² Ugyanott.

³ Budapesti Hirlap, 1856. I. 30. (25. szám) tárca.

használni, hogy az az érzelem tolmácsává váljék. Ki fogja valaha még a szív dobbanásait és az indulatok minden árnyalatát úgy harmoniába állítani, hogy édes kéjbe ringathassa a legkényesebb fület és legkövetelőbb értelmet. Melege nem vulkáni, de vidámító verőfény. Rossini Rosinája (Sevillai borbély) és Mozart Susannája (Figaro) a dél és észak ellentéte. Mozart Figarója szende, jókedvű fiú, Rossini pajkos hőse mellett. A Requiem Dies Iraejának akkordjain áthallik a mennyei irgalom biztató szava, de Mozart műveiben a változatosság, leleményesség, érzelmi hűség, élénk színezet, hibátlan forma és soha senkitől meg nem közelíthető kellem és kedvesség van és feledtetni, hogy vannak még más lángeszűk, tüzesebbek, akik iránt ha néha nagyobb a bámulat, de a gráciák kedvese iránt tartósabb a vonzalom“.

Beethovenről a Honderűben ír, nincs a cikk aláírva, de rá lehet ismerni, hogy csak Brassai véleménye lehet.¹ „... az újabb kor legnevezetesebb s legzseniálisabb hangszerírója, valamint minden idők legnagyobb hangszerzője... hogy emberektől elvonult, azért történt, mivel ő nekik mindent adott s tőlük mit sem nyert vissza. Ő maga maradt, mivel mását nem lelé.“

Vajda Emil dr. ki Brassait személyesen jól ismerte és hegedűse volt a Nagy Gábor-négyesnek, melynek játékát Brassai sokszor hallgatta, írja, hogy Beethovent szerette legjobban, mert műveiben a művész és a költő összeforrt.² A Beethoven-négyesek közül legjobban szerette az op. 18. Nr. 4 és 6-ot. Beethoven muzsáját Brassai így mutatja be.³ „Arca szabályos profil, szeszélyes, de módszer van benne és grácia. Gracziöz, ha dúzzog, ha lebiggyenti ajkát, ha nyájas, ha mosolyog, vagy ha mosolyogva kellemesen csengő maga után ragadó kacajjá válik, de magával ragad fájdalma, sírása szivrepszű. Érzelmei mindent magukba foglalnak. A természet kies világába andalog veled, ha szalonban mész vele, ötletek villámcikázásai között élcei legragyogóbbak s ha a körülmények ünnepi komolyságot kívánnak, Junóként trónol és Apolló muzsáit némitja el. Ez a muzsa Beethovenen kívül csak Shakespearet találta méltónak, hogy egészen odaadja magát és e két magasság még sokáig fog utólréhetetlenül a fellegek felett örökös napfényben úszni.“

¹ Honderű, 1847. januári szám (475 oldal).

² Kolozsvár, 1890. június 19-iki szám.

³ Budapesti Hirlap, 1857. ápr. 8 (80. szám) tárca.

Beethoven minden munkájáért lelkesedett, kivéve az első és végső korszakában írtakért. Az utolsó zongoraszonátákra és vónósnyegyesekre kétkedéssel rázta a fejét, mondja id. Ábrányi Kornél, mert Brassai a klasszikus művek forma tökélyét, a könnyen átlátszó kidolgozást és bő dallamosságot szerette.¹ Maga is mondja egyik írásában, hogy Beethoven fölülte van nemcsak kortársainak, de utódainak is. Ennek okát abban látja „hogy neki több esze volt, mint másnak, nem zenei eszet értek, hanem általános életvilágot.“ Beethoven sem a formákat nem másolja vakon, nem utánoz senkit, nem válik soha ízléstelenné „ez áll összes műveire, az első és utolsóktól eltekintve.“² Erkel és Székely Imre zongorajátékát leginkább azért szerette, mert mindkettő kitűnő Beethoven játékos volt. A Szépirodalmi Lapokban írja is:³ „Beethoven Adalaid-je, minden Liedek ideálja. Erkel mester kísért, akinek Beethoven interpretáló ritka és páratlan tehetségében csak az a kár, hogy annyira fősvénykedik a reá vágyó közönséget vele gyönyörködtetni.“

Erkel kedvéért, míg az élt, eljárt a Zeneakadémia vizsgáira is és hangjegyeket ajándékozott a jobb növendékeknek. Ez az érdeklődés barátjának szólt, a kitűnő Beethoven játékosnak.

Nagyon haragszik azokra, akik Beethoven szimfóniáiba lehetetlen dolgokat akarnak belemagyarázni. A németek a nyolcadikról azt mondják, „da hört man das Ringen der Seele nach der Freude“ Brassai arral utal, hogy ilyen lelkiállapot nem is létezik. „Ehhez azon ember sorsát lehetne hasonlítani, aki szekér után fut, mely őt nem akarja felvenni, ez pedig nem szimfóniának, de egy francia négyesnek is vékony tárgy volna“.

Brassai szerint Beethoven ebben a művében díszes bálba, illedelmes jókedvű társaságba vezeti a hallgatóságot. Ezen a mulatságon először Sarabandot játszanak (I. tétel), a II. tétel Allegrettójából Allemandot érez ki, a harmadik tétel valóban Menuette, míg a negyedik tételben Bourré Gavotte és Gigue váltakoznak a legjobb ízlés határain belül. Valóban a nyolcadik szimfóniára legáltalóbb a Táncszimfónia elnevezés. Brassai szerint Beethoven minden szimfóniájába ugyanaz a történet magyarázható: egy nagy

¹ Brassai bácsi, mint zenész. Budapesti Napló, 1897. (193. szám.)

² Szépirodalmi Lapok, 1853. (19. szám, 292 oldal).

³ Szépirodalmi Lapok, 1853. (3. szám, 57–41 oldal).

társaság vidám nappala vagy éjjele folyik le a hallgatóság előtt. A színhely egyszer falun, vagy mezőn van (IV-ik), másodsor városban (VII-ik) másszor ugyanez a régi időkben (VIII-ik). Kiemeli a VIII. szimfónia rokokó jellegét „nem a zenei, hanem a tárgyi, mondhatni erkölcsi jellemére értve“. Ez a rokokó, nem a reneszánsz, sem XVI-ik Lajos üres korából való, hanem a frank társalgási fejlődésnek legférfiasabb idejéből, amikor az udvariasság, illedelmesség, vígság, derült jó kedv és bizonyos ünnepélyesség egyszerre is jól elfértek egymás mellett.¹

A harmadik szimfóniában sem lát semmi hősit, sőt az első tételben főúri társaság lebeghetett Beethoven szemei előtt, melynek mulatságát nem zavarja meg semmi, sehol sem vetemednek vidám kitörésekre és jókedvükben is méltóságosak maradnak. Lakoma közben kívülről behallatszik a halotti induló, a vendégektől ismert hős emlékére, ez a zene a szimfónia többi tételére is gyászos fátyolt vet.²

A nagy klasszikus zeneszerzőket és azok műveit fentartás nélkül fogáda el és szerette, ezzel szemben a romantikusokat és újromantikusokat, ahol csak lehetett bírálgatta, bár szerette őket. Különösen sokszor ír Mendelssohnról, és megfigyelései nagyon találóak. Mendelssohn muzsáját a következően jellemzi a Budapesti Hirlapban:³ „Kissé halvány, nemes, elegáns szabású arca melankóliát, mély érzést, csaknem érzélgést árul el, a szemek fényében egy dévaj vonás és a búskomornak látszó hölgy egyszerre megélénkül és vig történetet mesél el, folyékonyan az eszmék gazdagságával és kerekdeden. Ennek a hölgynek az öltözete az utolsó gombostűig kiszámított, hatása még a legavatottabb szemet is meg kell ragadja, de a legszigorúbb női szem sem találna hibát benne. Bámulatos, hogy annyi valódit, aprólékosságra vallót, annyi figyelemmel tud egyesíteni.“ Más helyen meg ezt írja róla:⁴ „Mendelssohn furcsa bagoly vala. Senki sem bírt azzal a képességgel, mint ő: azt, hogy amit zenéjével akart mondani, úgy beletette kottáiba, hogy aki művelt szabatosan játsza árnyalatokkal és helyes hangsúllyal, az többnyire a bennük rejlő lelket is világosságra hozza, mélyebb kutatásra ritkán van nála szükség.“

¹ Budapesti Hirlap, 1856. II. 20. (42. szám) tárcája.

² Budapesti Hirlap, 1856. XII. 24. (297. szám) tárcája.

³ Budapesti Hirlap, 1857. IV. 8. (80. szám) tárcája.

⁴ Rubinstein Pesten, Budapesti Hirlap, 1858. I. 22. (17. szám).

Maradéktalanul meg is írja véleményét Mendelssohnról a Szépirodalmi Lapokban:¹

„A mesterség nála igen nagy, erőlködése túlfeszített. Peridusai oly bonyolultak, hogy a hallgató nehezen érzi, hol kezdődnek, hol végződnek, dallamai túl díszesek, olyan hatást tesznek, mint egy örökös virágbimbó, mely nem tud kivirágzani, mint egy 13 éves leány, ki az Istennek igen kedves teremtese lehet, de mégis sajnálnók, ha nem nőne nagyobbra. Mendelssohn zenei fogásai kombináltak. Kidolgozásaiban sokszor úgy bele szeret a szerkesztésbe, mintha csak magának csinálná tanulmány céljából dolgozatnak. Ezért művei minden elméleti értékük mellett nem lesznek népszerűek.“

Brassainak tökéletesen igaza volt! Mendelssohnnek alig néhány műve tudott maradandóan a hangversenytermek műsorába gyökeret verni.

Mendelssohn akkor még igen divatos volt, sokat is játszották hangversenyeken és így sokszor beleütközött műveibe, gyakran volt tehát alkalma, hogy művészetéhez hozzászóljon. 1857-ben a Budapesti Hirlapban (276. szám) azt írja róla, hogy műveit finom gonddal tudja öltöztetni, szembeűnő családi vonásokat fedez fel az egyes művek között, változatosságban nem éri el Haydnt, de műveiben formát és szerkesztést illetőleg nem lehet hibát találni. Mendelssohnt kellemes társalgónak tartotta, aki adomáit néha ismétli, de olyan nagy mestere az előadásnak, hogy mindazt, ami műveiben kifogásolható volna, meg tudja neki bocsájtani. Mendelssohn olyan láncszem a nagy zeneszerzők sorában, melynek kimaradása csapás lett volna a zeneművészetre.

Bachot nagyon szerette és alig múlt el el nap, hogy harmóniumán ne játszotta volna műveit, róla azt írja:² „Bach mester-séges fugáinak contrapunctikus szövevényén a lipcsei kántor párókás humánus képe mosolyog.“

Nagyon találóan írja le Schumann műzsját is:³

„Csodálatos teremtmény, ha tízen veszik figyelemre, tíz között nem lesz kettő, ki egyenlő ítéletet mondjon felette. Alakjában, magaviseletében, modorában, öltözetében, beszédében erede-

¹ 1853. évfolyam 21-ik számában (324—327. old.)

² Budapesti Hirlap, 1853. III. 24. (68 sz.) tárcája.

³ Budapesti Hirlap, 1857. (80 sz.) tárcája.

tiség van, ez az eredetiség öntudatosabb, mint naiv. Ruhája némely részére nagy gondot fordít, másutt pongyola hiány mutatkozik. Ékszerai gazdagok, ragyogóak, mint senki másé. de olykor kifogást lehet emelni foglalásuk, összeillesztésük ellen. Dús fantázia, erős mély érzelmek lobogtatják, néha a szórakozás, üresség érzik rajtuk. Vonzása erős koronkint, de nem tartós.“

Rubinsteintől, a zeneszerzőtől nem volt elragadtatva, és nagyon helyesen Volkmannel helyezi egy pol'cra. Zeneszerzői készségük tényleg egyforma. Rubinstein természetesebb, kevesebb benne a keresettség, de hátránya, hogy a mesterségbeli tudás sokszor elrejtí magát a szerzőt nemcsak zongoraműveiben, de zenekari szerzeményeiben is. Mindkettőnek főhibáját abban látja, hogy nincsen bennük őszinte érdek a motívumok kidolgozásában, ez az amit ő sem tud megmagyarázni és röviden csak úgy fejez ki, hogy hiányzik belőlük az isteni szikra. Rubinstein művei minden szépségük és bravurjuk mellett nem gyönyörködtetők.¹

Spoherről, akiről a németek mindig olyan nagy lelkesedéssel írnak és beszélnek, aki a germán fajiságnak olyan határozott megtestesítője, akinél németebb zeneszerzőt alig ismernek, de akit ma már alig játszanak, nagyon találóan írja Brassai,² hogy nagy mester volt, van fantáziája, gazdag dallamokban, harmóniában sem talál kifogásolni valót, a bizarságot is kerüli, mégis van szerzeményeiben valami kívánni való. A fület és értelmet ki tudja elégiteni, de a szív, az érzés, nem kapja meg nála, amit keres.³

Meyerbeerre nagyon haragudott, mert először megírta az Észak csillaga című dalművének zenéjét és azután elvitte Scribehez, hogy írjon hozzája szöveget. ezt az eljárását a szerzőnek csak a „nagy nemzet“ hiúságánál fogva tudja megbocsájtani. A műről ezt mondja: „Ebben a darabban annyi minden van, hogy könnyebb elmondani azt, ami nincs benne.“ A darabban levő sokféleséget összefüzi azonban a szerző virtuozitása. Bírálja a pesti Nemzeti Színházat, amiért Meyerbeer ezen művét előadta, mert a zene szerzője lehet divatos, de művelt nemzeteknél a jó ízlést sem szabad teljesen száműzni.⁴ Meyerbeernek két jó operáját ismeri el az Ördög Róbertet és a Hugenottákat, mert ezeknél a szerző „azon

¹ Brassai: Rubinstein Pesten. Budapesti Hirlap, 1858. 17. sz.

² Szépirodalmi Lapok, 1853. (18 sz. 276—277. oldal).

³ Ugyanott.

⁴ Budapesti Hirlap, 1856. II. 5. (29 sz.)

szövétneknél gyújtotta meg lámpáját, mely Mozartnak világított, mikor a Don Juant írta. Ezen gyertya végét Wagner elcsempészte, de csak annyi jutott neki, amennyivel a körmét megégethette.“ E két dalműben van jellemrajz, helyzet és indulatfestés az ének jogainak csorbítása nélkül.¹

Donizettiről azt írta, a Lammermoori Lucia szextetje egyedül elég volna hallhatatlanságára. Egyszer egy énekes ezt a hatost elrontotta, ezért annyira megharagudott rá, hogy más alkalommal „még ürhető működéséről is elfogulatlanul ítélni nem volt képes.“ Nem is írt róla soha többet.²

7.

A zongorista Liszt Ferenc előtt mindig meghajtotta az elismerés lobogóját. Már 1846-ban írja az általa Kolozsvárt szerkesztett Vasárnapi Ujságban, melyet elejétől végig ő írt: „Magyar király van Pesten, Liszt a világhíres zongorakirály... s midőn a művész ujjai alatt neki indulnak a magyar népdalok, tüzesen, mint Illés szekeren s mélán búsongva, mint régi szebb élet emléke, még az is eszébe jut a merengő hallgatónak, ami volt, de nincs, s még hírét is elmosta az eső.“³ Majd pesti hangversenye után: „Ő (Liszt) ám az igazi magyar érzésű honfiú... bár hozzánk is beszólna.“⁴ Mikor aztán Liszt Kolozsvárra is eljött, lelkesedéssel ír róla lapjában: „Nálunk a zongora bájos hatalmú királya... Liszt Ferenc oly sokat tud feledtetni velünk a rideg jelenből s viszont oly sokat támaszt fel emlékeink sírjából. Csak az a hujja, hogy kurucok legyünk, midőn hatalmas Rákóczián elandalgunk. Ha szája nem is beszél magyarul, beszél ám művészi tíz újja...“ Leírja Brassai, hogy Szebenben Liszt az összegyűlt magyaroknak eljátszotta a Rákócziát, a szászok pedig az Erkönyt kívánták. Erre a Bote c. lapjukban azt írták, hogy tán nem tudja a művész, hogy német földön van. Nem bíz-a — írja Brassai — édes jó földi, semmit nem tudott (Liszt) Németországnak ilyen fiókjáról.⁵

Lakatos István.

(Folytatjuk.)

¹ Budapesti Hírlap, 1856. V. 31. (126 sz.). Brassai Philalethes álnév mögé bújtt.

² Ugyanott.

³ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (627 sz. 319 oldal).

⁴ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (628 sz. 336 oldal).

⁵ Vasárnapi Ujság, Kolozsvár, 1846. (656 sz. 781 oldal).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

„AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ TÖRVÉNYEINEK GYŰJTEMÉNYE“. Dr. Tóth Györgynek ezen korszakot alkotó, jeles munkája, melynek I. kötete 1921-ben látott napvilágot, azóta nemcsak teljesen kifogyott, hanem az időközi módosításokkal több pontban megváltozott s újabb kiadása nélkülözhetetlenné vált. Mivel azonban az egész kötet kiadását a jelen viszonyok nem engedik meg, igen helyes és gyakorlati célt szolgáló gondolatot valósított meg Ferencz József budapesti missziói lelkész, amidőn az egyház belső embereinek választásáról és kinevezéséről szóló, valamint a belső emberi változások alkalmával a javadalom megosztásáról szóló IV. és V. törvényt a dr. Tóth György előszavával és történelmi jegyzetekkel kiadta. Ez a kis füzet nélkülözhetetlen melléklete a Dr. Tóth György könyvének s egyik sürgős feladatunk, hogy az egész az időközi módosításokkal ellátva kerüljön az olvasók és illetékes tényezők kezébe*). A jelen 32 oldal terjedelmű füzet 1 pengő 30 fillér. Megrendelhető Ferenc Józsefnél. Budapest, Hógyes Endre u. 3. szám.

GIDÓFALVYNÉ PATAKY ETELKA festőművésznő Kozlosvárt, a vármegyeház üvegtermében nagyszerű kéпкиállítást rendezett. Elsősorban napos tájképeit említjük, amelyek meleg színeikkel valósággal élnek. Kődös, téli képei is jól sikerültek. Paradicsomos csendélete olyan tökéletes, hogy jön az embernek, hogy beleharapjon. Arcképei is kifejezőek, különösen özv. Bothárné. Általában az öregek jobbak, mint a fiatalok, mert arcuk karakterisztikusabb, mint az ifjaké. Történelmi műemlékekről készült képei is figyelemreméltóak. Ennyi értékes, unitárius alkotást egy csoportban rég nem láttunk. Amíg szemléljük ezt a művészi kiállítást, jól érezzük magunkat és aztán megelégedve, boldogan távozunk, mert úgy érezzük, hogy találtunk ott valami szemünknek, lelkünknek jólesőt. Sz. K.

*) Igéretet kaptunk Erdő János hitoktató lelkész és teol. magántanár afiától, hogy az időközi módosításokat összegyűjtve folyóiratunk útján közlésezi. (Szerk.)

KÜLÖNFÉLÉK.

A MAGYARORSZAGI UNITÁRIUS EGYHÁZ FŐTANÁCSA ez évi üléseit november 16-án és 17-én tartotta. Ennek a Főtanácsnak egyháztörténeti jelentősége abban van, hogy ezen iktatták be hivatalosan és ünnepélyesen *Józan Miklós* püspök urat díszes méltóságába, állásába. Kormányzó Úrunk kiküldöttjének, dr. *Mikó Ferenc* ny. államtitkárnak jelenlétében. A tisztelego küldöttségek fogadása után *Józan Miklós* püspök úr a Főtanácson előadta *munkatervét*, melynek lényege: Hithűség, a hit erősítése, a tudás gyarapítása, missziói munkálkodás, mellyel öntudatos unitáriusokat lehessen nevelni. Anyagi és szellemi függetlenség megteremtése s előbbihez szükségesek alap létesítésére a maga részéről felajánlott ezer pengőt. Celkitűzéseinket tárgyaljuk meg folyóiratainkban. A vallás-tanítás reformja, az Egyetemes Egyház történelmének megírása, szövevényaink részere „Házi templomozás“ céljait szolgáló füzet kiadása, stb. Nagy jelentőséget ad ennek a Főtanácsnak az a tény is, hogy ez volt az első Főtanács, amelyet dr. *Gelei József*, mint főgondnok vezetett. Gyönyörű megnyitójában munkatervét nagy vonásokban ő is vázolta, amit már nemes cselekedetekből is volt alkalmunk megismerni. Legszentebb kötelességének az unitárius egység megteremtését és állandó fenntartását tartja. Hisszük, hogy legfőbb egyházi és világi vezetőnk lelkes irányítása mellett az egyházi élet minden terén nyugodtan folytatódik az önzetlen, egyházépítő munka. Úgy legyen!

AZ UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG Gróf Széchenyi István emlékére 1941 október 19-én az Unitárius Kollégium dísztermében nagyszerű felolvasó ülést tartott. Elnöki megnyitót mondott *Kelemen Lajos* alelnök. „Széchenyi magyar hite“ címen *Simén Dániel* tartott mélytartalmú székfoglaló értekezést. Gyallay Pap Domokosné nagy hatással magyar műdalokat énekelt P. Szentmártoni Kálmánné művészi zongorakíséretével. Majd Kelemen Lajos mondott bezáró szavakat s a felolvasó ülés a Himnusz éneklésével végződött.

AZ UNITÁRIUS NŐK SZÖVETSÉGE 1941 november hó 15-én tartott ismerkedési estélyén megjelenteknek igazi műélvezetben volt részük. G. Verdi: *Álarcosbál* Amália áriáját énekelte: P. Szentmártoni Éva, zongorán kísérte P. Szentmártoni Lenke. Bach: *Ária*, Sarasate: *Andaluziai románc*. Hegedűn játszotta: ifj. Márkos Albert. Zongorán kísérte: Utó Mária. Magyar népdalokat adott elő: P. Szentmártoni Kálmánné. A mű-

értő közönség az összes szereplőket szünni nem akaró tapsai-
val melegen unnepelte.

UNITÁRIUS IFJAK SIKEREI. Kovács Lajos sepsiszent-
györgyi lelkész átia teológiai magántanári vizsgálatot tett,
Markos Jenőt es Kiss Zoltant pedig a kolozsvári egyetem jogi
karán doktorrá avatták. Amidon ezt örömmel közöljük, egyben
mindhárom ifjú barátunknak további előhaladást kívánunk.

REMENYIK SÁNDOR, Erdély legnagyobb költője elhunyt.
Az Unitárius Irodalmi Társaság Remenyik Sándor nagy nem-
zeti szolgálatairól jegyzőkönyvben is megemlékezett. Teme-
tése október 26-án volt. Ravatalánál az Unitárius Irodalmi
Társaság nevében P. Szentmártoni Kálmán a következő búcsú-
szavakat mondotta:

— A kicsiny *Unitárius Irodalmi Társaság* képviselőjében
állok meg koporsódnál, nagy halottunk, hogy Tőled elbúcsu-
zunk! Nem a nalhatatlan költőtől búcsuzunk, aki már életében
magára öltötte a dicsőség biborszínű palástját s aki páratlan
szépségű és népszerű dalaival ezután is mindig velünk együtt
lesz, hanem néhány szóval, *Remenyik Sándor, történeti jelentő-
ségéről* szólunk. A magyar törtenelem tanúsága szerint vala-
hányszor a nemzet bajba, veszedelembe jutott s az idegen el-
nyomatás súlya ránehezedett a nemzetre, mindig a költők és
írók voltak azok, kik a nemzeti és történelmi szellem lángsu-
garaitól érintve, igyekeztek ébrentartani a nemzet életével
egyet jelentő *nemzeti öntudatot*. Mi, akik a román megszállás
huszonkét gyászos évét átszenvedtük, megállapíthatjuk, hogy
nincsen és nem volt egyetlen egy magyar költő sem, aki *törté-
neti hivatását* szebben, hívebben és eredményesebben teljesí-
tette volna, mint ahogyan Te tetted. Hítet, reményt, erőt merít-
tettünk gyönyörű alkotásaidból. Ekesen szóló, mély értelmű
szavaid időnként meg-megújították lelkünket és képessé tettek
a magyar életért, a nemzetmegtartó egyházért, az imádott ma-
gyar hazáért folytatott emberfeletti feladatok és kötelezettsé-
gek elvégzésére és a huszonkét szomorú év alatt soha sem szűnő
megpróbáltatások és szenvedések elviselésére. Ha egyik re-
ményeséged meghalt, a másik feltámadt szívedben s azt mindig
átültetted a magyar lelkekbe s ezekkel *Erdély történetének*
gyászban, dicsőségben gazdag lapjain örökéletű helyet biztosít-
tattál magadnak! Nagy halottunk! Ez a legszebb hely, amelyet
Erdélyben földi halandó elérhet. Emlékedet kegyelettel őrizzük.
Nyugodjál csendesen!

EMLEKEZÉS KÁROLYI GÁSPÁRRA. A magyar nyelven
megjelent teljes bibliafordítások között időrendben az a leg-
első, amelyet Károlyi Gáspár gönci kálvinista esperes, amint
akkor őt neveztek senior, több barátja támogatásával 1590-ben
adott ki Vizsolyban. Ennek a fordításnak eme jelentőségén kí-
vül még az is fölemlítendő, hogy a mai napig több mint három-

száz kiadásban jelent meg, egészben vagy részben. A fordítást legnagyobb részben maga Karolyi végezte, aki külföldi akadémiaiokon szerezte meg az ehhez szükséges nyelvtudást s a „jám-bor es tudos atyariak”, akik segítségére voltak, csak alarendelt szerepeket végeztek. A fordítás alkalmával ő főleg az eredeti szöveget tartotta szem előtt. Ugy vélekedett, hogy „jobb az embernek a forrásból inni, hogynem a folyásból”, azonban munkáját a Szeptuaginta és a korábbi magyar fordításokkal is összevetette. Meg ma is az ő fordításában megjelent biblia forog leginkább közkezen országunkban, különösen a protestánsok között. A fordításában alkalmazott nyelvezete a magyar irodalom fejlődésére jelentős hatással bírt. Sz. D.

A KULTUSZ-TÁRCA KÖLTSÉGVETÉSE. A képviselőház november 11-én kezdte meg az 1942. évi költségvetés tárgyalását. Hogy a kormány milyen nagy súlyt helyez a magyar kultúra fejlesztésére, azt az által is dokumentálta, hogy éppen a kultusz-tárca költségvetésével kezdte meg az általános tárgyalást. De ezt mutatja az is, hogy 86,2 millió pengővel nagyobb összeget vett fel a kultúra céljaira, mint a megelőző évben. Igaz, hogy a megnagyobbodott ország szükségletei is szaporodtak, de az emelkedés aránylag magasabb, mint az ország gyarapodása. A vita rendjén a különböző pártok szónokai szinte egyhangulag emelték ki a kormány nemes szándékait s az ország anyagi erejéhez mért buzgó igyekezetet. Nem rajta múlt, hogy minden igényt és kívánságot nem elégíthetett ki. A különböző oldalról megvilágított költségvetéssel szemben még mindig többféle óhajítás hangzott el. Mi különösen megszívlelendőnek tartjuk László Dezső képviselő által kifejezésre juttatott azt a kívánságot, hogy a lelkesí kar fizetése a középiskolai tanárokéval egy színvonalra emeltessek. Főösleges itt hangoztatni azt az áldozatos munkát, melyet a magyar s különösen az erdélyi lelkesí kar a múltban végzett a kultúra szolgálatában, s azt a nagy feladatot, amely a jövőben vár rá. Ez a munka létalapja az ország és a nemzet jövő boldogulásának. Ezt a munkát pedig csak úgy végezhetik jó sikerrel, ha a megélhetés anyagi gondjai nem rabolják el erejük és idejük egy jó nagy részét a lelkesí munkától.

KOMMUNISTAELLENES KIÁLLÍTÁS BUDAPESTEN. A magyar történelem legvéresebb lapjai közé tartozik a bolsevista rémuralom néhány hónapja. Nemcsak azért, mert százak, jó, derék, dolgoz, istenfélő magyarok pusztultak el a terroriúk kezén, hanem mert ez a vörös téboly okozta megcsönkítá-sunk, húszéves nyomoruságunk, ezer és ezer ember vagyoni bukását, a dolgozó magyarok kezén amúgy is ritkán megforduló pénz elértéktelenedését, a gazdasági nyomor olyan mély-segeit és borzalmaait, amire addig soha senki gondolni sem mert.

Magyarország diadalmasan letépte magáról a vörös vér-

szívó karjait, felszabadult, s húszévi páratlanul diadalmas, ve-rejttékes munka után végre oda jutottunk, hogy éledni kezdünk a húsz év előtti nemzetgyilkos hónapok csapásai alól. Határaink tágulnak. Az örökös készenlét soha nem volt szükségesebb, mint ma.

A bolsevizmusnak ezt az istentagadó, a családot leromboló munkáját lélekbemarkoló képekben, bizonyítékokban a Buda-pestben 1941 december 4—20. között rendezett nemzetközi Anti-bolsevista Kiállítás mutatja be: Isten, haza és a család szent-ségének jelszavával.

REMÉNYIK EMLÉKÜNNEPÉLY. Az Unitárius Teológiai Akadémia ifjúsága 1941 november 23-án a kollégium díszter-mében szépszámu közönség részvételével Reményik emlékün-nepélyt tartott, melyen megnyitót mondott Szász Dénes ön-képzőköri elnök, Reményik költészetéről felolvasást tartott Si-mén Dániel tanár. Szavaltak: Bencze Márton és Gellért Imre III. éves hallgatók bezárót mondott Fikker János dékán. Végül a Himnuszt énekelte el a közönség.

KÖRÖSPATAKI KISS KÁROLY író testvérünket a Kor-mányzó Úr Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki a forradalom alatt a petrozsényi bányászok hazafias vezetéséért és azért, hogy 36.452 bibliát terjesztett el és így a legértékesebb antibol-sevista munkát végezte.

AZ ANGOL OXFORD-MOZGALOM BETILTÁSA. A ma-gyar napilapokban olvassuk, hogy Herbert angol országgyűlési képviselő indítványt terjesztett be, az angol parlamentben az oxford-mozgalom azonnali betiltására. A javaslat a pacifista angol közvélemény érdekes pálfordulására enged következ-tetni.

F. J.

ANGOL „VALLÁSOSság“. Az angol önzés és az angol gondolkozás jellemzésére semmi sem jobb, mint az a cikk, ame-lyet az angliai canterburyi érsek írt egyházának hivatalos lap-jában. A cikk többek között a következőket tartalmazza:

— Teljes sikert kell kívánnunk a Szovjet-Uniónak és a bá-tor szovjet hadseregnek és minden lehetséges segítséget meg kell adnunk, hogy harcát sikerrel folytathassa. *Talán különö-sen hangzik, hogy a bolsevista rendszerrel való szövetség össze-egyeztethető keresztény mivoltunkkal és világnézetünkkel, de e tekintetben nem kell aggodalmakat táplálnunk.* Lényegében az a közös cél, hogy megszüntessük azt a veszedelmet, amelyet Németország jelent.

Úgy látszik, hogy a régi jezsuita elv: „A cél szentesíti az eszközöket“ az angol vallásosságban is irányadó.

Szerkesztésért felel: Vári Albert.

Felelős kiadó: P. Szentmártoni Kálmán.

„Pallas“ könyvnyomda Kolozsvárt, Bólyai-utca 3. sz. Telefon: 11-58.

Felelős vezető: Kahifürst Imre.

Keresztény Magvető

Az Unitárius Irodalmi Társaság folyóirata.

Szerkesztették:
VÁRI ALBERT
és
P. SZENTMÁRTONI KÁLMÁN.

LXXIII. KÖTET.

1941. ÉVFOLYAM.

Pallas-könyvnyomda Kolozsvár, Bólyai-utca 7 sz. Felelős vezető Kahlfürst Imre.

TARTALOM.

1. Hittani és böleseleti dolgozatok.

	Lapszám
Vallás-e az unitarizmus vagy világnézet. Simén Dániel —	1
Alkalmi egyházi beszéd. Dr. Fikker János. — — — —	18
Az unitarizmus világmissziója. Simén Dániel. — — —	57
Teremtő erő, Élet, a Halhatatlanság eszméje. Gál Vilmos.	66
Az oomoto vallás. Zoltán Sándor. — — — —	75
Az optimizmus valláserkölcsei jelentősége. Dr. Gelei József. — — — — — — — — — —	105
Hozzászólás: Dr. Gelei prof. „Az optimizmus valláserkölcsei jelentősége“ c. előadásához. Éltető Károly. —	115
1941. november 16. Józan Miklós. — — — — — — —	229
A hit eredete. Dr. Gyulai Zoltán. — — — — — — —	235

2. Életrajzok, történelmiek.

Emlékezés Orbán Balázsra. Péter Lajos. — — — — —	8
Dr. Boros György temetése. — — — — — — —	25
Búcsú a családi háztól. Ürmösi József. — — — — —	25
Imádság. Halmágyi János. — — — — — — —	27
Gyászbeszéd. Vári Albert. — — — — — — —	29
Búcsúszavak az Egyház nevében. Dr. Kiss Elek. — —	33
A Dávid Ferenc Egylet búcsúja. Benczédi Pál. — —	35
Búcsúszavak az U. I. T. nevében. P. Szentmártoni Kálmán. — — — — — — — — — —	38
Búcsú az Unitárius Lelkészkerület és volt tanítványai nevében. Csifó Nagy László. — — — — — — —	38
Búcsú az E. M. E. nevében. Tavasz Sándor. — — —	39
Végbúcsú a sírnál. Józan Miklós. — — — — — — —	41
Az Unitárius Irodalmi Társaság első közgyűlése Magyarországon. P. Szentmártoni Kálmán. — — — — —	43
Felköszöntő a Berde-serleggel. — — — — — — —	50
Emlékezés Csikesz Sándorra. Dr. Gyulai Zoltán. — —	90
Németh László az új kálvinista énekeskönyvről. Székely Gyula. — — — — — — — — — —	95
Széki gr. Teleki Pál miniszterelnök. (Nekr.) Vári Albert.	99
A sinfalvi rombolások és a magyar sajtó. Végh József.	118

Tartalom.

	Lapszám
Vallás és nemzetiség. Dr. Ferenczy Géza. — — —	125
Unitáriusok református szemüvegen keresztül. Simén Dániel. — — — — —	132
Brassai Sámuel és a muzsika. Lakatos István. 135, 196,	264
1941. augusztus 20. Józán Miklós. — — — — —	153
János Zsigmond és az 1571-iki marosvásárhelyi országgyűlés. P. Szentmártoni Kálmán. — — — — —	158
Zsinat után. Dr. Ferenczy Géza. — — — — —	163
Féja Géza az unitarizmusról. Simén Dániel. — — —	166
Egyháztörténeti adalék. Dr. Tóth György. — — —	171
Felköszöntő a Berde-serleggel. Dr. Fekete Sándor. — —	179
A világbéke egyházi alapon. Dr. Boros György. — —	183
Bráhma-Sámaj. Ferencz József. — — — — —	187
Széchenyi magyar hite. Simén Dániel. — — — — —	245
Felköszöntő a Berde-serleggel. Útő Lajos. — — — —	254
Az Unitárius Irodalmi Társaság közgyűlése. P. Szentmártoni Kálmán. — — — — —	256

3. Irodalom és művészet.

Kelemen Imre ágendái. *Ism.* (S. D.) 52. — „Merre haladjunk“. Dr. Csiki Gábor. 86. — Dr. Ferenczi Sándor: Kolozsvári Útmutató földtani, őslénytani, történelmi és természetrajzi vonatkozásokkal. *Ism.* 147. — János Zsigmond jubileumi esztenedeje. 148. — „Hazatérés“. 148. — Notter Antal — Emlékkönyv. (t. gy.) 212. — Az unitárius egyház teológiai akadémiájának Értesítője az 1940—41. évről. Szerk. Fikker János dékán. *Ism.* 215. — Kelemen Imre: Örhelyemen. Beszédek. *Ism.* 215. — Dr. Tóth György: „Az Unitárius Egyház zsinattartási joga“. *Ism.* 217. — „Székelykeresztúrköri Unitárius Egyház“. *Ism.* 217. — „Theológiai Szemle“. *Ism.* 217. — Pályázati hirdetés. 263. — „Az Unitárius Egyház törvényeinek gyűjteménye“. 272. — Gidófalvyné Pataky Etelka Sz. K. 272.

4. Különfélék.

Egyházi Főtanácsunk. 53. — Felsőházi képviselőnk. 53. — Mikó Lőrinc. 53. — A magánlevelezések, mint történelmi adatok. Dr. Tóth Gy. 54. — A székely szombatosok. 54. — Az unitárius irodalom. 55. — Az elfelejtett János Zsigmond? (S. D.) 56. — Unitárius karácsonyi ajándék. (S. D.) 56. — A Magyar Királyi Miniszterelnökség 14.036. M. E. III. sz. értesítése. 100. — Felhívás. 100. — Marosvásárhely. 100. — Az első magyar meteorológus. 101. — Kolozsvár fejlődése. 101. — Tiszti Cím- és Névtár. (T. Gy.) 102. — Bergson. 102. — A jezsuita-rend 400 éves. 103. — A névtelen levelek. 103. — A romániai német evangélikus egyház. 104. — Ferencz József-utca. 104. — A

Zsinat. 104. — Gyász hírek — Fekete József, Szentgericei Gál Lajos, Németh István. 104. — Az Országos Magyar Sajtókamara közlése. 149. — Az Unitárius Irodalmi Társaság felolvasó ülése. 149. — Dr. Gál Kelemen kitüntetése. 150. — Dr. Tóth György nyugalomba megy. 150. — Dr. Ferenczi Sándor igazgató megbízása. 151. — Kolozsvári főgimnáziumunk tanulójának sikere az Országos Diákpályázatban. 151. — Az erdélyi iskolák és egyházak hivatása. 151. — A „levente intézmény”. Sz. D. 152. — Gróf Széchenyi István. P. Szentmártoni K. 218. — Az U. I. T. segélyezése. 219. — Tanévnnyitás a Teol. Akadémián. 219. — Dr. Tóth György kitüntetése. 219. — Főtanács előtt. 219. — Eletbeléptették a fajvédelmi törvény rendelkezéseit. 220. — A Magyar Kultúrális Egyesületek Országos Szövetsége. Dr. Hankiss János üdvözlése. P. Szentmártoni K. 220. — Unitárius Lexikon. 222. — Középiskolai tanulók kiválasztása. 222. — Értesítés és kérés. 223. — A szovjetcrosz Pravda. F. J. 224. — Japán kereszténység. F. J. 224. — A német Elzász. F. J. 224. — A reverzális törvény eltörlése. 224. — Mennyiség és minőség. 224. Rantanna finn lelkész nyílt levele. F. J. 225. — A Waldensek kicsi egyháza. F. J. 225. — Blau püspök. F. J. 225. — D. Kaile finn érsek tiltakozása. F. J. 226. — A délmagyarországi németajkú evangélikusok önálló egyházkerületet kívánnak alkotni. F. J. 226. — Meghalt Rabindranath Tagore. 226. — Országos Protestáns napok. 226. — Rendelet a nem magyar anyanyelvű gyermekek elemi oktatásának szabályozásáról. 227. — Gyász hír. Széplaki Báró Petrichevich-Horváth Kálmánné, Körösszegi és Adorjáni Csáky Katalin grófnő. 228. — A Magyarországi Unitárius Egyház Főtanácsa, Sz. K. 273. — Az Unitárius Irodalmi Társaság. 273. — Az Unitárius Nők Szövetsége. 273. — Unitárius ifjak sikerei. 274. — Reményik Sándor. Sz. K. 274. — Emlékezés Károlyi Gáspárra. 274. — A kultúztárca költségvetése. 275. — Kommunista-ellenes kiállítás Budapesten. 275. — Reményik emlékünnepe. 276. — Köröspataki Kiss Károly. 276. — Az angol oxford-mozgalom betiltása. F. J. 276. — Angol „valláscsászárság”. 276.